

IZVORI KOJI SE ODNOSE NA MUZEOLŠKU DJELATNOST MIJATA SABLJARA:

- Osnova kako da se po glavnih mestih regimentskih u Her-
vatskoj i Slavonskoj Krajini zavedu sbirke naravnih stva-
rih,
List mesečni hervatsko-slavonskog gospodarskog društva,
1853., str. 39, 43, 68
- Sabljaraova spomenica o stanju u Narodnome muzeju od
18. 4. 1863. god
Arhiv JAZU, XV-12/II-1
- Popis manjkova u Narodnom muzeju
Arhiv JAZU, XV-12/II-5
- O Narodnom muzeju
Arhiv Arheološkog muzeja, Brunšmidov rukopis
- Mane koje smetaju razvitku književnosti i sačuvanju umiet-
nosih i starinarskih predmeta
Danica ilirska, 18., 1864., 1.; 3.-6. str. 2.; 12.-14. str. 3.;
19.-20. str.

BIOGRAFSKI IZVORI

- Fragment autobiografije
Arhiv JAZU, XV-12/III, 1

OSNOVA KAKO DA SE PO GLAVNIH MESTIH REGIMENTSКИH U HERVATSKOJ I SLAVONSKOJ KRAJNI ZAVEDU SBIRKE NARAVSKIH STVARIH

(str. 39.)

Ove bi sbirke najbolje i najsigurnije mogle stajati u knjižnicah (bibliotekah) svake regimente, a želiti bi bilo, da još i škole barem cesarske, imadu svaka po jednu manju sbirku, da tako učenici dobiju barem prve početke naravoslovja pocerpsti i znanost tu obljubiti.

Trabalo bi prevesti na narodni naš jzik nemačko delce po naslovom »Anleitung zum Anlegen von Naturaliensammlungen für Anfänger, von Dr. A. E. Furnrohr, 1852« (Svega 1 tabak u osmini t. j. octavu). Od ovog delca moglo bi se i nekoliko nemačkih exemplarah nabaviti. Delce ovo trebalo bi dostaviti svakoj regimentskoj knjižnici, svakoj kumpaniji i svakoj školi, a ostali exemplari mogli bi se Krajišnikom razprodati.

Samo se je bojati, da škole neće imati novacah, za nabaviti potrebite ormare, niti mesta, kamo da jih postave. No bit će ufano posebnih ljudi, koji će počet sakupljati naravske stvari, a to je već za znanost od velike koristi i mnoga će se vredna stvar sačuvati od propasti.

I. Rude (mineralia). Ove mogu po regimentah skupljati regimentski poliri i kumpaninski zidari po nalogu i pod nadzorom kapetanah ili upraviteljah od građevine; i to ne samo sve što spada na građu, kao: kamenje, pesak (meltu) i zemlju svake versti, nego takodjer sve rude, koje se nahode u onoj okolici, gdi prebivaju.

Stvari sakupljene neka se postave ne po systemi u klasse rezedeljenoj, nego geognostički, to jest, jedna versta do druge, kako se u kojem berdu ili okolici nalaze, da svaki, koi tu sbirku gleda, umah znati može, što ovo il ono berdo il okolica u sebi ima. Kod svakog komada mora se na ceduljici napisati, kako ga puk imenuje (a gde ima naučnih rudarah, more se još dodati ime latinsko i nemačko), mesto, gde je nadjen, i način s pripravom, kako i za što ga ljudi upotrebljavaju, n. p. za lončariju, za bojadisanje i pranje vune i t. d. K tomu spada svako ukamenjenje (petrefactum, Versteinerung) od dervadi, od kostih, od ljušturah i pužah, od ribah i nasekah (insectah), odtisci (Abdrucke) od listja u kamenu il ilovači (gnjili) i t. d. koji su više putah duboko pod zemljom, no im jih i na poveršju zemlje i kamenja. S toga kad se kopa zemlja il kamen terga za razne građevine, treba na to osobito paziti. — ako bi tko kod takvog dela nabasao slučajno na ukamenjene kosti od cele koje zveri, valja delo odmah obustaviti i kumpaniji to javiti, da tamo pošalje kojeg officira ili kumpaninskoga lečnika, koji će tamo stajati, dok se sva zver neizkopa, i paziti, da se što nepokvari, pa na svaki komad, kako je u zemlji ležao, metnuti broj, da se kašnje laglje može sastaviti i složiti. Vozeći takve stvari do kumpanije i dalje u glavno mesto od regimente, valja imati brigu na to, da se kosti i rude medju se ne našuljaju, jer ovako gube svoju naravsku boju, svoje izvanjsko lice, a po tom i svoju vrednost.

str. 43.

II. Rastline (plantae, pflanzen)

I. Stablja (dervljad). Lugari bi imali po nalogu časnika šumarskog u zimi, kad sok u stablu natrag stupi, od svake verste, koja se u šumi njima poverenoj nalazi, odseći od grahan odseći po dva upravna trapčića 9 palacah du-

gačka a dva palca debela. Na svakome trapčiću napisati ime narodno stabla i šume, i poslat jih regimenti. Ujedno imali bi na to dobro paziti, da se kora neoguli. U letu pako imali bi od svake verste stabalah nabaviti cvjet i nekoliko listja, a kašnje i voća dobro izsušena, ta svakom dodati svoje ime i ime šume, u kojoj raste, te naznačiti, za što ovo il ono ljudi upotebljavaju, da li bojadisanje (farbanje) lekariju i.t.d., a šumarski časnik t.j. Weldbereiter mogo bi onda još primetnuti imena: latinsko, nemačko ili ako je kadar i iz drugih jezika.

2. Bilje. Ovo mogu skupljati lečnici kumpaninski pod nadzorom lečnika regimenta; mogu ga skupljati i učenici, kad idu od kuće u školu, i to, kad je biljka u cvetu, valja je izkopati s celom žilom. Svaka biljka ima dobiti ime narodno i svoje i mesta, gde raste, i dan, kojeg je izkopana. I ovdje mogu latinsko, nemačko, il ako me moguće i iz drugih jezika, dodati regimenta lečnici. Kod svake biljke treba još navesti, da li ju puk derži za otrovnu ili grizuću, da li ju ljudi il marha jedu, da li se na koju drugu korist obratja, i ako to, čemu i kako? Što se tiče stabalah, to mogu najbolje stari ljudi, a što bilja, stare žene kazati, kako se zovu i čemu služe.

str. 66.

III. živinsko carstvo

1. Ljušture. Od ovih imade po Hervtskoj još sasvim nepoznatih, i još ni u kakvoj knjigi popisatih, i to na kopnu pužah, a u sladkoj ležećoj i tekućoj vodi pužah i školjkih (Muscheln). Te bi mogli učenici, a kod duboke vode samo vešti u plivanju ljudi, kao ribari i mlinari, skupljati, da se nebi kakva nesreća dogodila. Oni se metnu u lončić s kipućom vodom, tu se malo kuhaju, onda se meso s iglom iz ljuštura povadi, a ljuštura osuši pak se spravi. Mladi neizrasli puži i okernjene ljuštura nevaljaju za sbirku, školjke nesmiju se razdvojiti, nego se

usuprot moraju, kako se meso povadi, opet sklopiti i 2 do 3 puta s koncem omotati, dokle se mehke žile i vez neosuše i neotverdnu.

2. N a s e c i (insekten), kao guge i kukci (kaffer), skakavci, leptiri i metulji, ose, steršeni, muhe ili raki trebaju više troška, vremena i pozornosti, i mogli bi se malo po malo, i to za početak samo oni, koje su redki, skupljati. Načelnik šumarski morao bi tu sbirku započeti sa svimi naseci, koji su šumi škodljivi.

3. R i b e također, koje se mogu osušene ili u jakoj žganici (spiritus, Weingeist) deržati.

4. V o d o k o p n e ž i v i n e (Amphibien) mogu se u spiritu vinskom deržati. Najpotrebnije bi bilo, da se vodeni gušteri i ribe iz jezerah i podzemnih vodah u pećinah (špiljah), od kojih jako redkih u karlovačkoj Krajini ima, s mrežami, i od zmijah ona otrovna bela nemački Sandwipper nazvana s pracepom hvataju. Za takav pracep odseče se rašljasta grana od 3 noge dugačka, koja se od a do b razcepa i onda kako kleštra služi. S tim se zmija uhvati, i dotle na zelmlju pritištena derži, dok sama u jednu bocu (flašu), koja se pred njom derži, neuniđe.

5. P t i c e

6. Četveronožne živine mogu se samo onde skupljati, gde se tko u mestu nalazi, koi te stvari urediti zna. Međutim mora se koja okostnica (skelet) kroz lečničko osobje sastaviti i u knjižnici deržati. Kod svih ovih stvari moraju po mogućnosti i imena u hervatskom, latinskom i nemačkom ili u kojem drugom jeziku, od okolice, gde su nadjene, i svojstva (Eigenschaften), na koliko su poznata, točno popisana biti.

Popis nemora se prije započeti, dok se sbirka ikoliko neumnoža, i doklem tko tamo nedodje, koi se s tim dobro upozna.

Nadzornik ovakovih sbirkah i knjigah mora pokazivajući ove stvari verlo pozoran biti, jer

kako čovek ni u svakoga domaćega, tako još manje u svakoga stranjskoga veru položiti smije, jer imade ljubiteljah takovih stvari, koji neće nikakve prilike propustiti, da sebi stvari redke i od vrednoti neprisvoje, da samo svoje sbirke s tim povekšaju. Takovim se ovaj čin nevidi da je greh. I s toga se tu nemore dosta pazke preporučiti. Što se pako tiče starinah i starih novacah, koji se od časa po regimentah nadju, dobro jih je uvek skupljati, ali takove male pojedine sbirke nikada nemogu biti od takove koristi, kao kad su sve u jednu sastavljene, gde se mora jedna s drugom spodobiti, i koje se svakome pokažu, koi njih viditi želi. S toga bi dobro bilo, da se starine, kao do sad, i u napredak u museum zagrebački šalju. Za naravne stvari u ostalom je vredno sbirke sakupiti, da svaka regimenta sazna, što ima u njoj.

SABLJAROVA SPOMENICA O STANJU U NARODNOME MUZEJU OD 18. 4. 1863.

Povod, zbog koga se je kuća gdna grofa Aleksandra Draškovića za narodni muzej kupila, vidi se iz ovdje priklopljenih Narodni Novina od 4. ožujka 1846. br. 18. pod člankom »Narodni Dom«, gdje su sve do onda s velikim trudom pokojnoga gna. Dragutina Rakovca, tajnika gospodarskog društva sakupljene sbirke i darovatelji opisani.

Novine od 13. srpnja 846 brojevi 38. i 54. kažu takodjer, da je ista kuća samo za umješćenje narodnog muzeja kupljena. Pokojni g. Drag. Rakovac, dao si je za isto mnogo truda, da se sve sbirke muzejske umnožavaju i sakupi samimi dobrovoljnijimi prinesci toliko stvari, da su se ne samo naši domorodci, već i svi inostarnici, koji su muzej posjetili, velikodušju domorodacah čudili. Zato je on punim pravom zaslužio, da se smatra utemeljiteljem narodnoga muzeja. On nije doduše te darove u zapisnik uvrstio, ali ih je kroz mesečni list, kasnije kroz gospodarske i stranom kroz hrvatsko-slav.-dalm. novine občinstvu obznanio i darovanim stvarma cedulje pridodao, na kojih je naznačio, gdje su iste nadjene i tko ih je nar. muzeju poklonio. Kod smrti gdna Rakovca bile su već sve sobe, koje i sad narodnom muzeju služe, dobro napunjene, osobito knjižnica, koja sad više kakvoj shrani nego knjižnici priliči.

Po izvješću muzejskom od 17. ožujka 1860. broj 7. bilo je već opisanih 14007 knjigah, a neopisanih malo računajuć preko 2000 komadi. Ktomu je od 20. travnja 1862. do 30. rujna 1864. u muzej pridošlo do 4034 knjige, dakle ima njih sada najmanje 20000 komadah bez rukopisah, poveljah, zemljovidah, bakrorezah i.t.d., te mnogo knjigah u pomanjkanju prostora još u škrinjah leži, iz kojih se sada vaditi ne-

mogu, budući, ako be se i ormari za njih nabaviti hteli, oni se u nijednoj od onih osam muzeju služećih sobah nebi mogli namiestiti. Izvan toga nedostatka jesu knjige u ormarih i na policah u dva i tri reda jedna za drugom postavljene, tako da nije uvijek moguće onu knjigu naći, koja se traži. A neima ni sobe, u kojoj bi se mogle te knjige i rukopisi čitati i iz njih izvadci praviti, što je ipak kod svake knjižnice glavna stvar, ako se hoće, da se knjige upotrijebe. Spomenici stari i napisi na kamenu jesu vrlo nespretno u sobi, gdje su i slike glasovitih muževah ponamješteni, jer neima za njih drugoga i spretnijega miesta.

Stiene od sobe sa slikami tako su istimi napunjene, da se nijedna slika više namiestiti nemože, koja bi još u muzej pridošla.

Soba mineralogička je takodjer tako napunjena, da nemože više ništa u ormare stati i nezna se, kamo bi se na novo dolazeće stvari smiestile, kao što su one znamenite rude i proizvodi, koje su rudarstva u Radoboju, Ivancih, Petrovadora i Trgove na ovdašnju izložbu poslali nar. muzeju na njegovu molbu poklonila. One će morati u zabijenih škrinjah tako dugo ostati, dok se zanje kakav drugi prostor neodredi.

Fizikalni strojevi za koje je samo jedan ormar određen, stoje bez zatvora po uglevih namiestjeni.

Ptice, zvijeri, ljušture i morske stvari neimaju nigdje više prostora, da bi se ono, što se u ladicah čuva i što bi još prodoći moglo, namiestilo, da ih sviet vidi.

U sobu za starine, koja je tako napunjena, da se teško kroz nju prolaziti može, nemože se ništa više staviti i neznam zaista, gdje će se znamenita u Sisku sakupljena starinarska sbirka gdna Frane Diericha namiestiti, koja je na 1000 for. cienjena. Pak od koje svote isti posjedatelj 100 f. odpusti i kroz dobrovoljne priniske već izplaćena jest. Ona je u dviuh velikih

škrinjah iz Beča prispjela i stoji još sad kod špeditera Šivica k kako nju primim, umah ću nju inventirati, ali opet u iste škrinje zbog navedenog uzroka spraviti morati. *(Nekoliko danah kašnje, kako je ova spomenica pisana, primio sam istu sbirku već u svoje ruke.) Sbirka bilja postavljena je za nevolju na ormare u knjižnicu, gdje se s njom nitko koristiti nemože. U ostalom imade u jednoj sobi, koja je za muzejsku pisarnu iz jednog diela starinarske sobe kroz pregradu odijeljena, koju si je gospodarsko društvo prisvojilo, više komada pokućstva kao što i mnogo slikah kao vlasništvo muzejsko, koje nitko viditi nemože, budući da je ta soba većinom zatvorena.

Kad sam 1. Travnja 1862. u muzej stupio, našao sam:

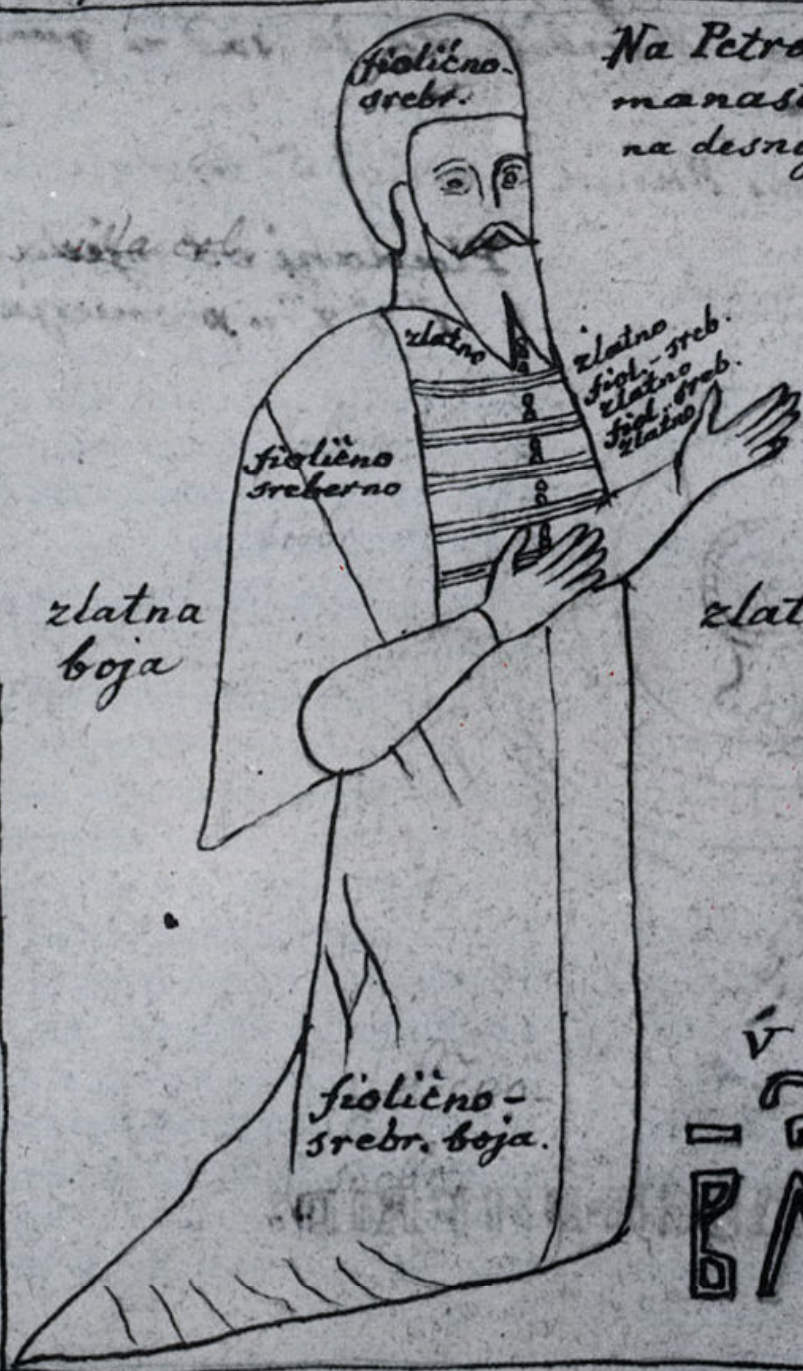
1. da je osobito u knjižnici takav nered, da se triuh ormarah s knjigami napunjenih sbog drugih uz njih prislonjenih nije ni doći moglo, a dragocieni rukopisi, kožne i papirne povelje bile su na podu u jednu 2,5 m visoku nagomilanu hrpu postavljene, pak se je moralo preko njih gaziti, ako je tko hteo do onih na polici stojećih knjiga doći. Knjige nisu dobro opisane, jer brojevi od jednoga iz više dielah sastojćeg djela neidu uvijek po redu, nego preskaču sad mnogo brojevah, sad pako idu natrag. Tako imamo n.p. poljski riečnik na 1. dielu broj, na drugom broj, na trećem broj, na četvrtom broj na petom broj.

2. Presv. gdn. Vukotinović je vis. kr. namiestničkom Vieću 11. Svibnja 1858. br. 24. i 20. srpnja 1858. br. 31. javio, da je on s pomoćju gna Ivana Žigrovića i Eduarda Vormastinia iza sedam-miesećnoga djela komad po komad prošao i opisao sve sbirke u muzeju uredio i namiestio. Podnio je ujedno te opise na priložih A, B, C. — Medju ovimi je pod slovom G antikensammlung opis vis. kr. namiestničkom Vieću podnešen, iz kojega se samo broj slikah,

ЖУПАНСТВО ВЕСТОЛМНО

župan stroe vestol mit

Na Petrahilu u manastira Banja na desnoj strani.

u let

—

—

—

—

pisno sreberno

СИОНЕТЪХНАІБХАЕ

Sioli petrahil da budet

Detalj risanskog pladnja (Br. 32, str. 20–21), Iz Sabljarovih Bilježnica Foto: P. Dabac

kamenah i prstenja znati može, a od opisa njihovih neima ni govora, jer nije nikakva pojedina zastava, slika, nijedno staro oružje, niti što-god od starinskih stvari opisano, nego samo u obče spomenuto. — A od morskih stvari i od pokućva ne ima ni spomena. — Od pokućva i pisarne sprave neima i neće se inventar ni sastaviti moći, dok se nebude znalo, odkuda su po izvješću presv. g. Vukotinića od 11. Ožujka 1859, br. 8. muzejskih dohodci od god. 1850 do 1854. u svoti od 954 for. 4 × prispeli i na koje stvari je gospodarsko društvo za nar. muzej 3313 for. 4 × potrošilo, što je još pokojni g. D. Rakovac po računu, koj se nalazi kod gosp. društva, izdao. Ali za sastavljanje inventara pokućva je još potrebno, da se i oni računi muzejski od god. 1854 do 1862, koji se kod računovodstva nalaze, razvide, da se znade, što je kasnije nabavljeno. Narodni muzej dobivao je kad i kad novčane svote na dar, kao što je: Ambroz Vranicanij 14. Kolovoza 1849 poklonio... 378 f 38 × . vis. Banska vlada 28. Travnja 1850 za nabavljanje ormarah za novce 600 f.

gja Hegedušička 28. pros. 1854 u oporuci gledaj br. 2 od godine 1855... 18f.24 × .

godn Rakovac sakupio je znamenitu svotu, od svake osobe u domovini po 2 × . Za te novce je on više pokućva i pisarskih spravah nabavio, koje je u miesečnom listu od god. 1843. na strani 200., od godine 1845 na strani 139. i god. 1843 str. 160, priobčeno. Izvan toga pridošlo je od prve zagrebačke čitaonice kroz historičko društvo mnogo pokućva, od kojega se sada nezna, gde je? Dali kod gosp. društva ili kod narodnog Doma.

3. Na one slike, koje su bez ikakvoga napisa, stavio sam prije god. 1854 cedulje sa napisom, koga slika prestavlja i tko ju je poklonio, da to posietitelji nar. muzeja odmah znati mogu. Te su cedulje, kao da na slikama dobro nestoje,

sve skinute, te se sad kod mnogih nezna, niti-koga predstavljaju niti tko ih je poklonio. Tako su kod starinskih stvari i drugih darovah sve cedulje pomiešane, na kojih bje napisano, gdje su nadjeni i tko ih je darovao. — Kod kalpaka Jelačića Bana bilo je na okolo se krzno i perjanica od molcah izgrizena, da sam krzno morao dati promieniti, pod stakleno zvono metnuti i kamfora pridodati.

4. Mnogo stvari izbačeno je iz nar. muzeja, kao zanj neprikladne a koje bi drugi muzeji rado posiedovali, ili su na drugi način izčeznule, kao ove u prilogu opisane; a biti će njih i više, što će se onda teker znati, kad bude sve opisano.

5. Medju stvari, kojih je iz muzeja nestalo, spada i 36. zastavah od naše narodne vojske iz rata od god. 1848. i jedna Magjarom preoteta, od koje posljednje je bielo-crvenzelnei držak za sablazan na jednu metlu metnuti i u predsoblje od sobe gospodarskoga društva postavljen bio, gdje, ga je svatko viditi mogao, tko je to društvo posjetio.

6. Nestalo je više rimskih opeka iz Siska, varaždinskih toplicah, iz Kule u Lici itd. jer su bili u predhižju ili stubniku ponamieštjeni, gdi su ih valjda zidari kod popravka nar. doma upotriebili. Zato sam ostale kao što i kamenje staro sa napisi i slikami u sobu od slikah glasovitih muževah za nevolju smiestiti morao.

7. Izvan poslovnika, u komu se dolazeći dopisi i odgovori upišu i kod kojih mnogo ima takovih, od kojih dan pisanja i broja u njega zabilježeno nije, nisam nikakovih zapisnikah primio. Nego sam njih samo slučajno sve zaprašene medju drugim knjigami našao i tu uvidio, da je zapisnik od muzejskih dohodakah i troškovah, kojega sam ja 7. prosinca 1854. upisivati započeo, već 12. lipnja 1855 prestao. — Zapisnik od dobrovoljnih prinesakah u novcu nije ni obstojao, nego sam ga ja istom 1862. mo-

rao započeti. Tako se je i zapisnik od drugih darovah, koje u muzej prispiju, od mene još 6. siečnja 1855. započeo, vodio se samo do 9. rujna 1857. Od ovoga vremena do mjeseca svibnja 1862. kad sam taj zapisnik slučajno našao, nije nikakav dar ubilježen. — Tekuća pisma bila su od kazališta i gosp. društva skupa sa muzejskim, pa sam jih ja morao razlučiti i svakomu društvu svoje predati.

8. Kad sam ja, da odpočinem od teškog djela kod opisivanja starinskih novacah — i to radi očuh, — započeo uređivanje i opisivanje starinskih predmetah, nije presv. gnu Vukotiniću po volji bilo, te mi reče: »što će ljudi reći, kad se sada sve preinači?« Na moj odgovor, da je inventura sada najpriečja, i da ja bez posla bit nemogu, odgovori mi, da čitam novine i sve pustim, kako jest.

9. Kad sam dao kroz g. Vormastinia bilje pregledati i osnačiti i kad je kod te prilike liepa kitajska burmutica od slonove kosti izginula javio sam to presv. gdnju Vukotiniću; on ga stade braniti, rekući, da je med nami velika razlika, jer ja nikomu nevjerujem, a on da ima u svakoga povierenja. Na to sam mu odgovorio, da ja, gde sam odgovoran, u nikoga povierenje staviti nesmiem.

Pokojni Rakovac, čuvar muzeja išao je samo na jedan dan u Zagorje i postavio je gdna Vormastinia na taj dan za se. Sutra dan našao je jedan ormarić, u kom su bili u prvom redu 7 cekinah i 40 komadi forintah i škudah pod staklom, a u svemu 700 starih novacah, s razbijenim staklom, a nestalo je cekinah, skudah, i forintah. Od onoga vremena nije taj gospodin posjetio muzej, dok ga nije presv. g. Vukotinić vis. Kr. Namiestničkom Vieću preporučio i on sa 30 for. mjesecne plaće namieščen, prem da je isti presv. g. Vukotinić, kad je statut za muzej sastavio i vis. kr. namiestn. vieću podnio, u osobitoj točki naznačio, da se nitko kao

član nar. muzeja namiestiti nesmiije, koji kakovu god vlastitu sbirku posieduje. A znao je on, da gdn Vormastini svoje vlastite sbirke posieduje i to od pticah, ljušturah i kukacah, koju je poslednju, na miesto da napuni snjom sbirku muzejsku od kukacah, napunjivao kukci muzejskimi, te ju napokom muzeju s ormarom za 480 f natrag prodao.* (Jer kuda su inače muzejski kukci dospieli?) Iz ovde navedenih uzrokah nemogu se s gosp. Vukot. složiti koj je u svom izvješću podnešenom vis. kr. nam. vieću bez naznačenog dana u muzeju br. 32 uvršjenom gda Vormatinca za privremenoga čuvara preporučio, a sebi nadzorništvo muzeja prideržao, buduć da je on vel. župan križevački postao. Ali se čini, da on gdna Vormastinia iz drugoga uzroka brani, jer mu ovaj pod izlikom da ide u brda kukce i leptire za nar. muzej hvatati (što ipak do sada činio nije) nadzire** (kao što mi je sam kazao) njegove rudokopje od kamenitog ugljehlja. — Isti presv. gdn. pokazao je još kašnje smrti gna Drag. Rakovca, da mene u muzeju rado nevidi, jer je gospodarsko društvo u jednoj siednici pod predsjedništvom prečestnoga gna biskupa Kralja, u kojoj sam i ja bio mene za čuvara muzejskoga s nagradom od 300 f na godinu imenovalo, ali je g. Vukotinić, kao ondašnji tajnik društva znao to potajno drugčie urediti i učinio je, da je to miesto on sam zadobio. Od tog vremena radio sam za muzej još tri mjeseca, bez da sam u ime nagrade što dobio, što više, on mi nije ni prolaz iz muzejske knjižnice u druge muzejske sobe dopustio, već me je naputio da kroz dvorište tam o idem. To me je prisililo, da sam god. 1855. muzej ostavio i u Goljak se preselio.

10. Opisivanje ljušturah bilo je gdnju Bochmu poviereno, koji je svoju vlastitu sbirku imao, i snjom trgovinu vodio, i uz njega jednom grofu poručniku, imajućemu valjda i vlastitu sbirku. Ovakova gospoda nebi se smiela upotriebiti za

uredjivane muzejskih sbirkah, jer mogu najvažnije stvari za svoje vlastite sbirke prisvojiti. I zaista opazio sam, da je nekoliko liepših i redjih ljušturah iz muzejske sbirke nestalo.

11. Kad je vis. nam. Vieće ptičju sbirku od kapitana g. Durajja za narodni muzej kupiti blagoizvolilo, onda je Gosp. Vukotinović dolične ključeve od pticah i zvieradi gnu Vormastiniu predao, da ih pregleda i nevaljale izbacii. Nato je poslednji, koj ionako svoju vlastitu sbirku ima mnogo povadio i izbacio, bez da je ikoga zvaio, koj bi se takodjer u tom razumio. Kud su one prispiele, neznam; meni je samo javio da ih je više izbaciti morao.

12. Gosp. Vukotinović je samo za prirodne stvari zauzet što za druge sbirke nije. To mi sviEDOČI njegov odgovor na moje pitanje: Gdje su oni 9 palacah dugi i 2 palca debeli trupčićah od sviuh u Lici rastućih drvah, koje sam ja u Muzej donio? odgovorio, da Joso Husajn koj njegov i ujedno od 1. lipnja 1860 i muzejski sluga bio, za njih znade. A kad ja ovoga upitam za nje? odgovori on: Oho gdje su oni sad?! Tako sam više putah iz Goljaka okamenjenja u muzej slao, gdje su male nasieke samo kroz poveksavajuće staklo vidile; oko njih sam crnilom četverougle potegao, da se odmah poznati može, zašto sam jih poslao. Kad sam kašnje muzej posjetio, našao sam, to okamenjenje po dvorištu razbacano. Nemogu dakle ništa drugo misliti, nego da je Joso Husajn kao namiestnik čuvara te stvari iz nepoznanja razbacao oli sažgao.

13. Gosp. Vukotinović javio je vis. kr. namiestničkom vieću 10. ožujka 1859

Ein Hauptgegenstand war die Herstellung einer Localitaet, die heizbar als Schreib — und Arbeitszimmer anwendbar ist, zu diesem Zwecke liess ich die linke Seite des Eintrittszimmers — als die einzige Raeumlichkeit, wo ein Ofen anzubringen war — mittelst einer

Glaswand und Glasthuer, um den Zutritt des Lichtes in das ohnehin dunkle Lokale nicht zu finden, eabtheilen.

Kao glavni spor bijaše odredjenje mjesta koje bi bilo pogodno za zagrijavanje pisaće i radne prostorije: za to sam odredio desnu stranu predsoblja — kao jedino mjesto, gdje bi bila donesena peć — pomoću jednog staklenog zida i staklenih vrata, da nebi ulazak svijetla u ionako tamno mjesto odijelio.*

Ova je soba za muzejsku pisarnu, na muzejski trošak i iz jedne muzejske sobe, gdje se starine derže, kroz jednu pregradu načinjena i unutar peć postavljena. I ipak mi je g. Vuk. kao iz milosti od strane gospod. društva dopustio, da u njoj raditi mogu. Ali me je 5—7 siednicah gosp. i kazališnoga društva nikad napervo neobznanjenih svaki mesec smetalo; ja sam morao na brzu ruku sve spraviti a kasnije teško razpraviti i opet urediti.

14. Da je presv. G. Vukotinović samo za naravoslovne stvari zauzet, a o starinah ni pojma neima, služi za dokaz i to, što je starinaru švajcarskomu baronu Grafenriedu u Svibnju 1860. (oko 18. Svi.) cielu hrpu starinah koje si je taj barun izabrao za naravoslovne stvari nudio, akoprem se ovo laglje dobe nego starine.

U ostalom manjkaju ove u prilogu opisane stvari, o kojih se nezna, kamo su dospiele, a bit će takovih i više, što će se samo onda znati kad bude sve opisano. U koliko je dakle gosp. Vukotinović za nadziratelja muzejskoga sposoban, neka izvole više vlasti suditi. Sad bi trebalo:

1. da se »dvorana« i »Gospodarsko društvo« iz muzejske sgrade odiele, jer muzej naliči u sadašnjem stanju samo jednoj shrani, koja je osobito, što se knjigah tiče hpimice nagomilana.

*Transkripcija i prijevod: Andrej Čebotarev, arhivist

Knjigah ima na hiljade po škrinjah, ljušturah po škatuljah u knjižnici, slikarjah po svih sobah muzejskih, da i sama starinarska sbirka iz Siska, koja je sad od g. Fr. Diericha u Beču kupljena za 1000 for. (od kojih je g. Dierich 100 for. poklonio) stoji sad u dviuh škrinjah još neotvorenih, a nemože se ni pregledati, dali je svo po tiskanom izkazu nar. muzeju predato, jer sada za nje u nijednoj muzejskoj sobi prostora neima, gde bi se smiestile.

2. Sada bi se već morao izmed gospode profesorah vieš numismatik tražiti, koji neposieduje vlastitu numismatičku sbirku, i koj bi se morao dobro platjati, da nedodje u napast muzejsku sbirku na svoju korist obratiti.

3. Isto tako bi se morao već sada jedan od gospode profesorah naći, koj je vieš šopanju zvieradi i pticah ali neposieduje takovu vlastitu sbirku i snjom trgovinu nečini, a kovomu djeku volju imade.

4. Takvi reditelji imali bi poštnu svoju rieč čuvaru založiti, da će sa stvarmi sebi povierenimi saviestno manipulirati.

5. Muzealni čuvar imao bi za sve povierene stvari odgovornim biti i u tu svrhu promiernu jamčevinu položiti, buduć je samo na takov način moguće, predusresti, da stvari malo po malo neponestaju, a kroz to zavod povierenje i sympatiu javnu i narodnu neizgubi, kad bi žalostno rukovodjenje do javnoga znanja doprlo. Nebi takodjer suvišno bilo, da se od strane vis. kr. nam. vieća svake godine iznenada jednoć pregled na temelju inventara preduzme, a isti inventar sa prispielimi dopisi darovateljnah usporedi.

POPIS MANJKOVA U NARODNOM MUZEJU

U Muzeju fale starine

I Starine

1 železni celt (jedini) i razne hrbine iz Radobojaja, Bakreni srpi iz Drežnika (od njih je bilo 5—6 komadah, sad je samo jedan)

komad žičnog rukava sa 2 pločice od bakra iz Udbine (u vrtlu satnikovom)

27 bakrene karike za obrambu, na ruci jednog mrtvacu, proti sablji iz Udbine (u vrtlu satnikovom)

bakrenu orlo (pločica) iz jedne žare iz Bagačkić od sivog brusnjaka iz jedne pećine u Srbu, najstarije oružje od kamenite dobe kladivac od serpentina iz Grebena grada od Forstera (Opis darovah 1856. br. 34; gosp. list br 52)

batić mramorni iz Bastajah u Slavoniji od Kukuljevića (Opis darovah 1857. br. 17; gosp. list br. 44?)

flašica sa oko god. 1686 izgorelom pšenicom i Raduča u Liki

škatulja sa oko god. 1686 izgorelim prosom iz Kule u Liki

mrtvačka svietilnica sa FRONTO iz Baga, 1840 nadjena; na njoj je glava (jedina sa FRONTO) palica s bodežom od Patra Aleksandra Gavazzi (gosp. list 1854. br. 46)

Bog od Burmah. Od Dowleansa iz Kalkute. mrtvačka svietilnica sa CASSIVS

iz Akademie zagreb. (jedina sa CACCIVS)

kundak od jedne stare puške iz Kotora

čaša izgužvana od vatre, uspomena od velikog komoranskog požara varosi 17-a rujna 1848 od Macana Magdića

Dragi kamen (a) mliečnasti, opalisirani iz Solina

Dragi kamen (b) ametista, žut i prozračan u sliki suze

jantar iz Nina (c) probušen i u njemu bakrena žica

bakrena tablica 4ro uglasta s glagoljskim pismom, 1855. br. 2.

36 zastave narodne vojske od god. 1848. (Nar. nov, 1850. br. 694)

treća of Magjarah oteta zastava od koje je držak za metlu napravljen

žezlo i otka izkopani u Opatovcu od Andrie Uhernika Nar. Nov. 1850. br. 459

Krst miedeni s cirilicom, izkopan 1823 u groblju kod crkve u Bagu, pozlaćen, župnik Simon Starčević

Ključ železni iz Cvituše. Od trgovca Šimištrelo. komad uzde iz Velebita više Trnovca.

mamuza bakrena iz Vidovgrada nad Bagom (jedina od bakra)

2 narukvice od bakra, od oni 7 kom. iz žice, koje je ogulinske pukovnije iz Drežnika poklonila (bilo jih je 7 komada)

koplje iz Rieke

koplje iz Udbine

nož za žrtve iz Suvaje

kameno zrno iz Udbine

šuplja opeka iz varažd. Toplicah

opekah drugih svakojake veličine iz Kule u Liku, iz Dubice, varažd. toplicah i t.d.

čekić od rimskog zvona (br. 18. god. 1857.)

bradva stara iz Budimdola (br. 27. god. 1855.)

5 komadah srebr. stotinjakah na uspomenu Jelačića bana (Gledaj opis od darovah 10. svibnja 1856. od vis. Namiestničkog Vieća primljeni)

II. makinah

električka makina od župnika Juraja Jurinića na Osekovu, biskupie zagreb. (Nar. novine 1844 br. 37 i 1846 br. 87)

Harmonica, za popravak platio Muzej 14 for, 24. X god. 1851 (gled. račun od god. 1859)

Elektromagnetička vrtalica (gosp. novine 1855 str.4)

Transporteur francuski od 400 u futralu

Taster — Cirkul i masštab od kanonirah u futralu

Gusle sliepačke

III. umietne stvari:

Palica s ovnovom glavom od jednog ličkog pastira

Dva turska pera iz misirskog ševara

Kitajski gjostik za zapaljivanje opiumske lule, iz Kalkute

1 mandafia jabuka od alabastera

1 orah od alabastera

1 golubje jaje od alabastera iz Akademie zagreb.

1 kitajska duharnica od slonove kosti vrlo umietno načinjena

1 turski mali nožić iz turske Dubice

1 dalmatinska crljena suklena kapa

1 burmutica od kosti srebrom okovana. Gosp. Nov. 1855 br. 44. str. 206 i br. 84. (od god. 1723)

(od Dra. Ferdin. Dittricha, c. kr. Stebsarzt Major)

Slika bana Jelačića od njega poklonjena, načinjena 1848. od Henrika Thuguta (12. lipnja 1856. gospod. novine 1856. br. 42. str. 193. i Poslovník 1856. br. 21 i 12. lipnja 1856. br. 304)

Slika od Carigrada u 8ni u okviru. Od gna Nesmeri u Ivancih

Rog jelenov za puščani prah (liepši fali). Na. Novine 1854. br. 30

Pečat srbski (Gospod. Nov. 1855. br. 22)

Podkova turska okrugla iz Križevaca. Gospod. Nov. 1860. br. 29. str. 141

Par bječavah kupljeno u Novom (Boki Kotorskoj) za 25 × a

Palica kao zmija iz S. Gjurgja kod Senja

Na lijevoj strani petrahila u manastiru Banja. (21)

ЖХПЧНЦА ЕРОСНМЧ

z upanica je je Sirza: perazema

Godina 7114 = 1606.

АРАИ

МОНАСТРЪУСТНЕЩН

monastiru u Studenica u Hercegovini

Detalj risanskog pladnja (Br. 32, str. 20–21), Iz Sabljarovih Bilježnica
Foto: P. Dabac

IV. naravske stvari

Koš stršenah nadjen u štaglju na zemljištu pl. Tome Šuškovića u petrinjskoj ulici u Zagr (Nar. Nov. 1847. br. 6)

Sliez, stablo preko 2 hvata dug, iz Kapucinskog manastira u Rieki. Od otca Drag. Danjuge. (Nar. Nov. 1847. br. 30)

Gljiva velika bukova iz Biškupca kod Varaždina od gdje Utiešinovičke

82 trupčićah 9,, duge 2,, debele sviuh u Liki rastućih drvah

Okamenjena trstika iz Bezeka

Gnjezdo od mravah iz jednog drveta (stabla)

1/2 Byssus-a od ljušturah

tikvice nalik na krušku. Od gje Marie Rossmann u Ivancih

Lončić s pekmezom od smreke dobar za rane liečiti

Aloa stablo iz biskupskog vrta.

O NARODNOM MUZEJU

Narodnom muzeju namijenjene sbirke bijahu već prilično bogate, samo još je manjkalo stalno mjesto, gdje će se čuvati, ali slogom sve se može, sloga domorodaca nabavi dakle narodnosti posvećen dom, tako zvani Narodni dom. Godine 1846. dne 26. veljače bješe od grofa Dragutina Draškovića, na akcije za 30.000 for. kupljena kuća, o kojoj je tada prije 20 god. L. Vukotinić ovako rekao u Nar. Nov. 1846. br. 18.: »Ova kuća bit će nam bieli dvori, bit će žrtvenik, pokazujući trude, brige, čine, djela, vjernost, pouzdanje i ljubav nam prama miloj domovini... bit će spomenik golem, trajuci u daleku budućnost i otvorena svjedočba u dogodovštini, na koliko su ozbiljna teženja, čiste namjere i blage želje naše za usrećiti domovinu, za osvjetleti narod... U tu kuću valjalo je smjestiti sve sbirke koje su se dotle čuvale u gospo. društvu. Ka jednom usnu strasti i razjasne se tamne sjene, koje stranu jednu kriju, kad jednom izčezne boj, potomci naši govorit će, kad budu naukom obilni narodni dom polazili, da smo hvalevriedni mi, koji smo dvore ove sazidali i da budu blagoslovljene kosti naše i pepeo njihov u viek viekova...«

Ovih dana posjete dva čestita Bugarina Narodni dom, te zašav slučajno i u sobu čitaću, začudivši se čudom, kako malo slavj. novina ondje imade. Ali ja sam im odgovorio, da to nije nikakvo čudo, jer se društvo mora uvijek ravnati po čudi većine čitatelja.

Nego taj narodni dom nebijaše u istinu još prava narodna svojina, već svojina dioničara, koji su njim upravljali. Za to se je za rana pravda porodila, koji je pravi i najvažniji cilj te zgrade. Najodvažnije boraše se tada Lj. Vukotinić za to, da je prvi i najodličniji zadatak Narod. domu, da bude shranište važnih znanstvenih zbirka, nego njegovo mnjenje propade, te zavlada ono drugo, jer po smislu onoga za-

ključka da što preteče od zbirke bude za kasino. Te premda su u nj smještene razne zbirke i gosp. društvo, nemogaše se ipak tečajem vremena muzej slobodno kretati, jer bi inače već odavna gostiona i kuhinja imala mjesto ustupiti knjižnici.

Svršetak

Ja nisam nakanio za sada govoriti o našem narodnom muzeju, koji se je kako rekoh, iz privatnih zbirka sastavio, koje su mnogi rodoljubi, a među njimi osobito pokojni M. Sabljar, prilagali na žrtvenik domovine, za korist i slavu čitavog naroda. Već godine 1846. kadno je od grofa Karla Draškovića današnja zgrada na dionice odkupljena, čuvalo se uz gospodarsko društvo mnogo za muzej namijenjenih stvari, a vjerni čuvar bijaše im pokojni Drag. Rakovac. Tko je rad o tom više čitati, neka potraži Narodne Novine od godine 1846-e broj 18-ti; ondje će naći točan opis tadašnjeg bogatstva našeg narodnog muzeja od Lj. Vukotinića. Ja to spominjem za to, što se odanle najbolje uviđaju također velika zasluge Sabljarove po taj zavod: kod svake bo ondje spomenute zbirke glavni je priložnik Mijat Sabljar, a nekoje su samo i od njega, kao ljušture, kukci i starine.

Čim je Narodni dom kupljen, preseliše se ove zbirke zajedno s gospodarskim društvom onamo. Nego medju dioničari, koji su zgradom upravljali, zavlada nesloga u toliko, što su jedni htjeli, da se narodni dom upotrebi samo za znanstvene zbirke, a drugi su zahtjevali, da se i narodnoj zabavi nešto mjesta ustupi. Tako se dogodi, te je pravi muzej na prilično malen prostor stegnut bio, a po prvom katu širila se uz čitaonicu ilirsku najprije narodna, a kasnije boga mi i nenarodna zabava. To jest i najglavniji razlog, zašto je naš muzej sve do danas jako slabo napredovao, a skoro ništa nije se širio, jer nije imao kuda. Ima i sada mnogo ljudi,

kojim je u narod. domu preča i važnija P.-a kuhinja, nego li muzej, pak zbilja naš je muzej i u tom jedinstveni u svijetu, što se časomice sav dimi i puši od gostioničarove kuhinje. Tko to ne vjeruje može se osvjedočiti.

U takovih okolnostih neimade muzej nikakve druge koristi od Narodnoga doma, van ono nekoliko soba razi zemlje. Sav trošak nutarnjega uredjenja bješe revnomu Rakovcu na brizi, kojega je znatno podupirao Lj. Vukotinić. Njima dvoma valja se i za to zahvaliti, što su godine 1847—1849 putem dobrovoljnih prinosaka toliko novaca skupili, da se je za prvi mah barem nekoliko soba za muzej kako tako urediti moglo. Istom godine 1850 dobi muzej po prvi put od banske vlade izvanrednu podporu od 600 for. iz zemaljskih zaklada. U to je doba upravo stigao bio M. Sabljar, jer umah prionuo marljivo raditi u muzeju oko opisivanja starina i novaca. Neko je vrijeme dobivao i dnevnice, dok nam je grijalo sunce domaće vlade. To nam je kasnije obustavljeno, nu on neodusta od radnje. On je posvema naličio na marljivu pčelu, koja ne sjedi samo u košnici, već zuji i obleće po livadah i gudurah oko cvieća, vraća se na uliste s onim, što je gdje našla i prikupila. Sabljarova košnica bijaše narodni muzej, u koji se je sve jednako vraćao nakon kraćih i dužih puteva. Gdje je trebalo štogod urediti na korist obću, svagdje se nađe u pomoć svojim prijateljem. Imenito bijaše desna ruka varažd. podžupana Utješenovića u građenju cesta i puteva od g. 1852 do 1856-e, krasni put od Varaždina do Toplica, za nove liepe pute kraj Bednje, Kamnika i Kamenice, pod Belom i d. to su sve zasluge, u kojih se revnost podžupana družila s vještinom Sabljarovom.

U dva maha putova još Sabljar u Dalmaciju na korist naše narodnosti i narod. muzeja, prvi put god. 1852 od 15. lipnja do 11. studenoga do Zadra, drugi put poslan od povj. društva g.

1853 od rujna do svibnja 1854 s listom Banovim. Ovaj put dopre do najjužnijeg kraja Dalmacije. U Arhivu Nro. 3. njegovo je putovanje ovjenčao sjajnim uspjehom na korist društvenu. Dočim je on na prvom putovanju imao monumental. strane pred očima, bijaše cilj putovanje... većinom naravi književne i ponešto umjetničke.

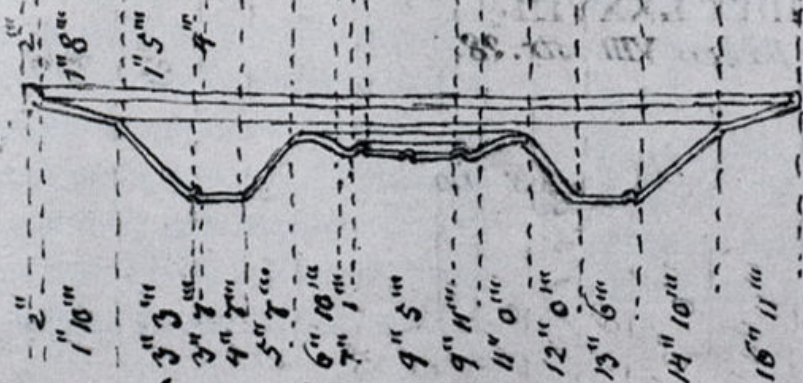
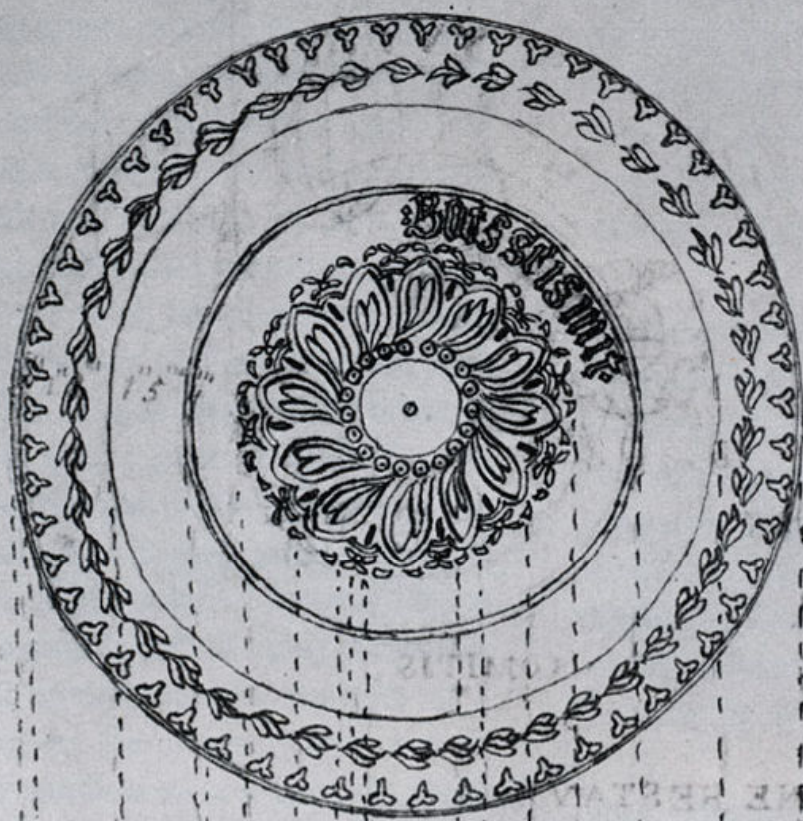
U to se dogodi i nenadana smrt Rakovčeva, dne 22. studenog 1854. Dosele sjedinjivaše on u svojoj osobi i tajnika gospodarskog društva i čuvara narodnog muzeja. Sada pak izabra društvo gospodarsko sebi za tajnika ponajprije dra. Praunspbergera, a od travnja 1855 Ljudevita Vukotinovića. M. Sabljara ostade i na dalje u muzeju, zabavljen svakojakimi poslovima, ponajviše opisivanjem novaca, zatim primanjem i oglašivanjem raznih darovah.

Ondje se međutim nije ništa promjenilo, vlada absolutistička, koja se inače svakamo rado umiešala, nije na svu sreću marila za muzej, jer je bio zavod narodan, izručen milostinji i dobrovoljnimi prinosim samoga naroda. Gospodarsko društvo, koje se negda zajedno sa muzejalnim zbirkami doselilo bilo u narodni dom, prisvajala se i nadalje pravo na nadziranje čitavoga muzeja, premda ja nevidjam baš

nikakvih osobitih razloga, na kojih bi se to mnijenje osnivalo. Nego usljed te argumentacije zapadne i sada doličnom tajniku gospodarskoga društva dužnost i pravo da čuva muzej. Nu između novoga tajnika i Sabljara nastade doskora nesloga, što nije bilo po muzej ni od kakve koristi, već na golemu štetu, dvie za taj zavod veoma zaslužne osobe počese sada očito jedna protiv drugoj raditi, dočim bi uz njihovu slogu i muzej doista liepo procvjetao bio. Posljedak te nesloge bijaše, da je M. Sabljara koncem g. 1855 ostavio muzej, a tim je zbirka starinskog i novcima nestalo negove revne pomoći i marljive paske. Ovdje bi kasnije namješten nevješti pomagač J. Žigrović bijaše skroz nesposoban te vječita škoda onih novaca, koji su u ime tobožnjeg uređenja knjižnice potrošeni, on je u knjižnici mjesto reda još veći nered stvorio, dočim su se za naravoslovne zbirke Lj. Vukotinović i dr. Schlosser pobrinuli te i u dobar red stavili.

Istom god. 1862 vrati se Sabljara natrag te mu bude od domaće vlade povjereno čuvanje muzeja. Nego sad su već i tjelesne njegove sile uzmalaksale, niti je uzimao prilike, da za konačno uređenje što god uradi. Povrh toga bijaše za njegove odsutnosti i nekih stvari nestalo, što mi izpuni dušu bezkrajnom sumnjom.

2 zdjele pozlatjene od mjeda u crkvi sv. Anselma (67.)
u Ninu.

got sei mit vn sei sit
 1. 2. 1.
·BOT·SEI·MIT·VN·SEI·SIT·

U jednoj četvrtini od zdjele je samo
 ·BOT·SEI·MIT·VN
 u 2° i 3° " " " VNS
 u 4° " " " četvrtini cijelo ovo pismo.

Pozlaćena zdjela u crkvi sv. Anselma, Nin (Br. 5, str. 67), Iz Sabljarovih Bilježnica.
 Foto: P. Dabac

MANE KOJE SMETAJU RAZVITKU KNJIŽEVNOSTI, I SAČUVANJU UMIETNOSIH I STARINARSKIH PREDMETAH:

Nije moja nakana, da se stavim kao obći učitelj za sačuvanje starinah i umjetnosti, nego mi je žao kad vidim kako se u mojoj domovini velike znamenitosti i dragocienosti namjesto, da se za buduća vremena bolje sačuvaju upravo kao hotimice kvare i uništavaju. Stoga neželim ovimi opaskami nikoga uvriediti, nego samo občinstvo na bolje sačuvanje takovih stvari i na bolju pažnju pozorno učiniti kod novih djelah.

Putujući kroz Dalmaciju god. 1853 i 1854 opazio sam da ima

1. mnogo knjižnica

kod posebnih ljudi i udovicah, koje su od umrlih redovnikah ili učenih predšastnikah s velikom mukom i troškom nabavljeni, u nemarne ruke došli, te se nalaze u najvećem neredu i nitko jih po više godina nepregleda. Tu imade važnih starih knjigah, i rukopisah, kadkada i poveljah na koži ili papiru, ali žali Bog, prve su navadno bez naslova ili bez kraja, jer kad gospodarica ili sluškinja treba papira, da što zamota, odkine iz kojega god folianta po jedan ili više listah s početka ili kraja.

Nalazio sam i takovih knjižnicah, u kojim su miši čitava gnjezda napravili, i gdje su mačke gdekoju knjigu tako smočili, da se nije mogao list od lista rastaviti, nego je ciela knjiga bila, kao da je od daske. Pak to posjetitelji nisu prije opazili, dokle nisu meni dopustili, da knjižnicu razvidim.

U Omišlju (Castel Muschio) kazao mi je neki čovjek, da je imao punu jednu škrinju starih

pisamah, te je onda snjimi peč ložio.

U jednom franciskanskom samostanu vidio sam jedan veliki koral na pergameni s liepimi bojadisanimi slovi, od koga su listi, mnogi sasvim falili, a više njih do polovice odrezani i na opute od opanakah potrošeni. Ja sam htio i to za narodni Muzej kupiti, ali mi odgovori Patar, da ne smiju iz samostana ništa prodavati, nu vrpcu po vrpcu od tih umjetno napisanih listah pergamentnih odrezati i tako cielu knjigu uništiti, to im je dopušćeno.

Iz jedne knjižnice uzimala je kći jednoga gospodarica, kad je novacah trebala, mnogo knjigah, pak jednom trgovcu prodala. Kad sam to začuo, pošao sam k tomu trgovcu, i kupio nekoliko važnih dielah, koje bi on drugačije rastrgao i za omotanje dućanskih stvari upotrebio.

Vidio sam takodjer krasnih s velikom marljivostjom i umjetno na pergameni pisanih knjigah i poveljah, gdje su kod prvih sva početna slova sa slikariami izrezana, tako, da sad samo četverouglaste školje naznačuju, gdje su prije ta liepa slova stala, a kod poveljah su odmah s početka navodno namieštjene bivše slike od svetacah ili grbi (cimeri) iztrgnuti, i tako knjige na uvijek pokvarene.

Ima mnogo novijih knjigah, koje su s važnimi listovi iz starijih knjigah istrGANI ili kožnimi poveljami vezani, te bi zaslužile da se ovakovi listi pomnjivo snime, i kod kakvog učenog zaveda sprave i na dalje sačuvaju.

Isto tako morao sam slušati, da je jedan redovnik dva velika korala naslikana razdrapo, te s njimi raztanke od dasakah na tavanu od njegove kuće začepio, da mu prašina dolje ne pada.

Mnoge crkve, osobito svetišta (Sakristeien) tako su vlažne, da su knjige i crkvena oprava po ormari što već gnjile, a što još moraju izagnjiti. Ja sam tu u ormaru od svetišta takovih knjigah vidio, koje nisu samo vlažne, nego u

pravom smislu mokre, jer se prozori (okna) nikad neatvaraju, što bi drugačije kod liepoga vremena vrlo potrebno bilo. Od ovakovog vlažnog zida morala bi se žbuka odbiti, i vlažni tarac povaditi, pak umietnima graditeljima sa smolom ili drugim sredstvom popraviti, da vlaga ne može probiti.

U Torinu gradu bio je arkiv priašnje General Komande na tavanu zaostao, sve je propalo još prije god. 1852.

U Lešću, otočke pukovnije reče mi jedan krajišnik, da je imao tri pisma na koži, koje nitko ne mogaše prečitati, i jer ga nije za njih još nitko pitao, bacio ih je u peć.

Trgovci dobivaju za malu cieniu množinu knjigah i povejah, medju kojima se dosta putah nalaze vrlo važnih. Ovi tergaju iz njih pojedine liste i upotrebljavaju jih za omotavanje različitih trgovačkih stvari, pak unište tako kad najvažnije diela i književne spomenike.

Malo koja knjižnica opisana je dosada izvan koje manastirske.

Nigde se na nalazi opis od tekućih događajih u okružju od varošah, manastirah i župah; Za povietnicu bi neobhodno potrebno bilo, da svaki varoš, manastir i župnik jedan zapisnik kao kroniku vodi, i u njemu svaki najznatniji događaj zabilježi, kad i kako se je što pripetilo. U takovu kroniku bi se moralo i zapisati, tko što za crkvu ili župnu kuću žrtvuje, oltar u crkvi napravi ili kakvu sliku na njega postavi s imenom od graditelja, kiporezca ili slikara, i koliko je za to dielo plaćeno.

1. Slikarije

Crkvene slikarije jesu u hrvatskom Primorju i u Dalmaciji većinom kroz onu zločestu navadu pokvarene, što prosti puk na njih svakojake nespretno urese vieša, kao umietno cvieće, zlatne, srebrne i druge krune, žezla, ogrljaje, medalje i.t.d. tako da na gdjekojoj naslikanoj glavi do

7. krunah, jedna nad drugom u slici piljka (piramide) i često puta mali Isus toliku krunu ima, koja bi i za najvećeg orijaša ili gorostasa prevelika bila. Tako sam u jednoj crkvi samo na jednoj slikariji ne manje od 16 srebrnih krunah i dva ogrljaja vidio.

Vidio sam takodjer tako veliki tabernakul na velikim oltarimah, da se od slikah sa njim stojećih ništa nevidi. Ti bi tabernakuli morali manji biti, ili se za njom stojeća slika na jedno prazno miesto od zida prenesti. U jednoj glavnoj crkvi je liepo u naravnoj veličini naslikanoj svietici desno oko skroz probušeno, da se tu palac utisnuti more, a u lievom oku visi pravi ljudski zub, što ga je vrlo gadno vidit. Kroz to misli puk svoje bogoštovje bolje pokazati.

Ali nema, tko bi puk u tomu podučio i njemu kazao, da slikarie, koje su više stotina forintih vriedni, kroz cieniu jako gube, i da bi bolje bilo, kad bi se takove sitnarije nad slikom u drveni okvir pribili. Još bi bolje bilo, da onaj, koj hoće crkvi što aldovati, miesto takovih ni za kakvu korist služećih stvari, dade novce na popravah crkve, nabavljanje za crkvu potrebitih opravah, posudah, zastavah, klupah ili drugih stvari.

Ima takodjer liepih slikariah na žrtvenicimah (oltarimah), ali je veliki dio od njih zaklonjen od prosto s cviećem naslikanih dasakah ili od prevelikih tabernalukah. Na miestih je na daski naslikano raspelo, ili drveni Isus bez križa na slikariju prilonjen ili na nju s čavlamah pribijen. Kad i kad se dobivene slikarije po okviru odrežu, ako su veći od njih, nepazeć, hoće li se tako pol ili ciela koja osoba sa slikarije odstraniti, na miesto, da bi se okviri po većini slikarijah naredili. Tako su liepu sliku sv. Benedikta u crkvi s. Marije u Zadru, od glasovitog slikara Salgeti-a po manjemu okviru, koji je prije načinjen bio, odrezali, na miesto, da su dali veći okvir po slici načiniti.

Zadar. U njegovdšnjoj crkvi S. Nedelja, sad (11.
 kuća 1901. A. D. I. Z. 8. S. E. T. E. B. R. I. S. D. O. M. E. N. I. C. A.

Pred kućom kod stubah:
 S. DOMENICA *kućom na stubah S. DOMENICA*

U toj kući na ognjišču:
 1447. A. D. I. Z. 8. S. E. T. E. B. R. I. B. M. / I. C. P. I. E. R. O. + A

Na uglu iste kuće, njegovdšnje crkvice.

Oltarna pregrada iz crkve Sv. Nediljice, Zadar, (Br. 9, str. 8), Iz Sabljarovih Bilježnica.
 Foto: P. Dabac

Na jednom oltaru su liep ali prevelik tabernakel načinili, i zadnji diel u zid zazidali, da čvršće stoji; za tabernakulom namieščena je liepa slikaria sa dva svetca u naravnoj veličini, od kojih se sad samo glave, prsa i malo po strene vidi; donji diel slikarie jesu na toliko izrezali, koliko je tabernakel širok i visok, da se ovaj u zidu utvrditi može. Ovde bi se mogao tabernakel bez slikarije, a ova na drugo prazno mesto na stieni namiestiti. Na platno jedne slikarie su drugu manju s drvenim pozlaćenim okvirom pribili. Gdjekoja slika je kroz drugu tako pokrita, da se od prve samo polovica viditi može.

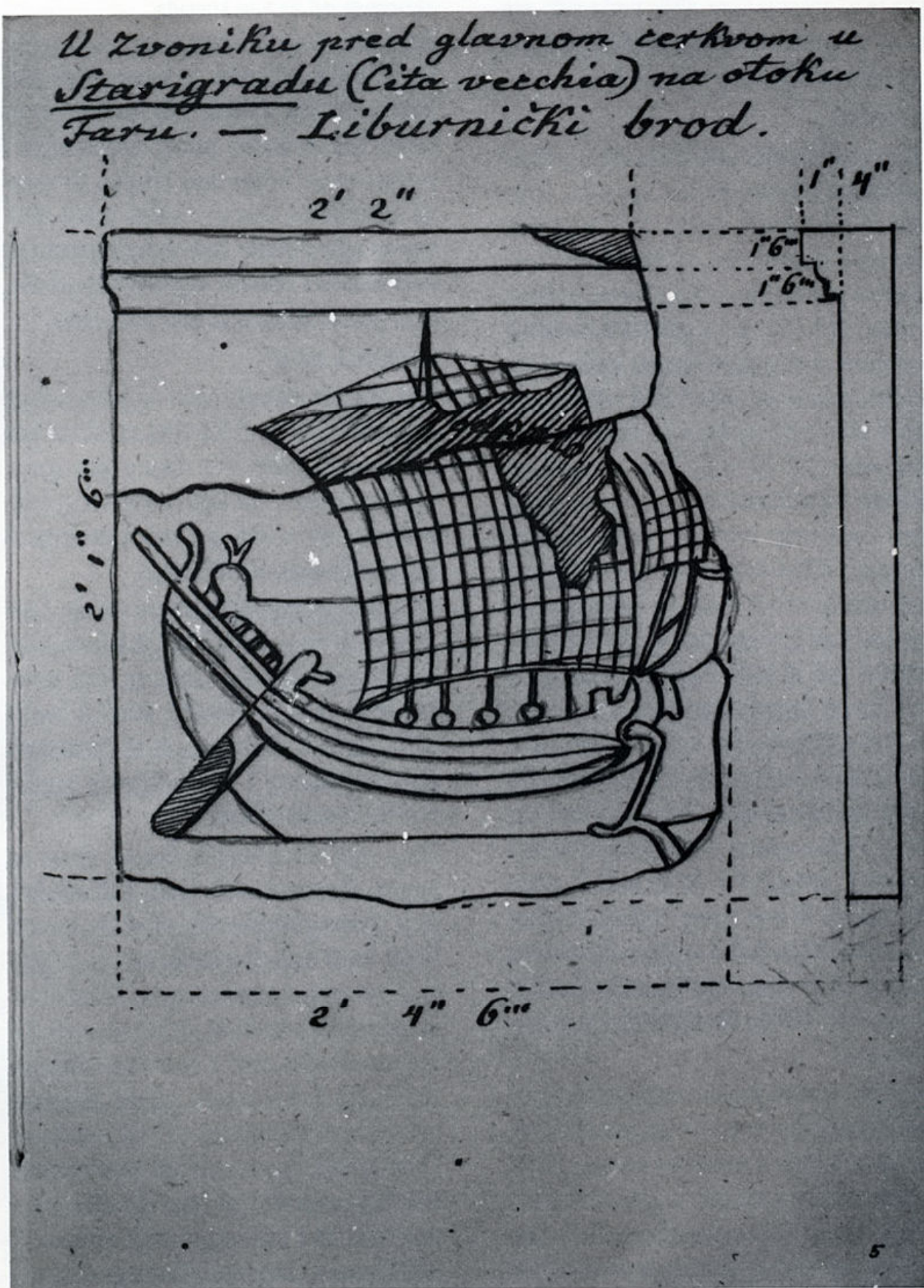
Mnoge stare slikarije ponavljaju i poprave se, ali se tu neopazi, tko će njih popraviti, i jeli on u tomu dielu viešt? neko samo, tko će njih za manju cienu i koliko moguće šarenije načiniti, i tako se mnoge slikarije od velike vriednosti samo pokvare ili unište. Takove slikarie jesam vidio s imenom umietnika od izvornog diela i ujedno druge ime od onoga, koji je to popravio, u mnogim crkvamah, i skoro svuda sam opazio da je prvo dielo mnogo bolje od novijega. U Vrbniku, u stolnoj crkvi je jedan takov slikar sve zlatne napise, medju njima i glagoljske s prostom bojom zamazao, ter se sad ne može znati, što je napisano bilo. Mnogo bi bolje bilo, da takove stare, ali dobre slike nepopravljene ostaviu, ako se nemože dobar slikar naći, ili ako puk nije u stališu, dobro dielo napatiti.

Na jednom oltaru bila je liepa slikaria od glasovitog umietnika Jakoba Palme (starijeg ili mladjeg, nisam mogao saznati) na daskamah, koje su se od vlage crkvene razstavile, za to je ta slikarija morala drugoj novijoj miesto ustupiti; ova nova predstavlja stu Katarinu u opravi proste talijanke najnovijeg ukusa sa mnogo vrpcah od svake boje na tielu.

U franciskanskoj crkvi u Karlovcu naslikao je

slikar (?) Rafaele Mete iz Venezie zide u svetilištu za 300 for. god. 1854. tako, kao da je samo započeo, a ne svršeno ostavio. Na moju opasku odgovorio on meni, da se za te novce na rupavom, nepogladjenom zidu cielo svetilište s mnogim svetcamah i andjelamah, kako mu zapoviedano, bolje naslikati nemože. Zaista svaka crkva je mnogo ljepša, kad je samo pobieljena, nego s takovom slikarijom. Dobro bi bilo, da su oni, koji o takovim stvarimah upravljaju, prije savietuju s onakvim ljudmah, koji su u tomu viešti. Pokojni slikar Karas bi sigurno svakoga od zločestog i jeftinog diela odgo-varao, on bi sebi za sramotu držao, da se to od njega zaišće, i volio bi bez zasluge biti, nego jeftino a zločesto raditi. Ali tako stranski ljudi nemisle, nego traže samo zaslugu, da se novacah dočepaju.

Ima zapušćenih crkvah, u kojim su još čitavi oltari sa slikariom bizantinskom na daskamah ili u dobro pozlaćenim gotičkim okvirimah, koje sada kroz izrešetani krov kiša kvasi. Takodjer nalaze se slikarije u kutu jedne zapušćene crkve nemarno stavljene i tako zaprašene, da se ne može poznati, što predstavljaju bez da se prije operu i osnaže. Takovih slikariah ima dosta dobrih i mogli bi još u kakvoj manjoj crkvi dobro služiti, u kojoj seljani zbog njihovog siromaštva ili nikakve ili čisto nevaljane slikarije imaju, ter bi mogli za manju cienu kuputi. Mnogo sam liepih slikah vidio po podrumih i spravamah (Magasinen) jedna uz drugu strpana, puno prašine i vlage, koje po sobamah prostora neimaju, na jadranskim otocimah i u samom Dubrovniku; druge su opet po kuhinjamah namieštjenje i dimu izvršene, da se samo onda malo poznati mogu, kad se operu, platno je kod njih tako okorielo, da ako tko u njim samos prstom dirne, uma platno probuši; pak i dieca imadu u kuhinji priliku, kod njihovih igrah s palicimah i s granamah njih prokvariti.

Reljef s prikazom Liburnske lađe, Starigrad, Hvar, Iz Sabljarovih Bilježnica.
 Foto: P. Dabac

Ima takodjer slika s. Marije s malim Isusom gdje se od slikarije samo glave i ruke vide, sve ostalo je s jednom pločom nacifrato, od suhog srebrenja pokriveno.

3. Grobovi

Skoro u svakoj crkvi i okolo nje imaju grobovi nad sobom udjelane ploče s napisom, ili grobom ili pako drugih uresah. Ovo nadgrobno kamenje u gješkoj crkvi na veliku štetu za poviestnicu poizvadjeno, u razne zidove, za tarac i klupe pred crkvom i u privatnim kućamah potrošeno, rupe zapisane i tarac s opekami ili s pločami promijenjen, kako i kosti važnijih osobah iz grobovah povadjene, od svake osobe za se u jednu žaru ili veliki lonac predstavljene, pak više takovih lonacah u jednu raku spravljeno i prekriveno s jednom pločom, na kojoj su samo početna slova od imenah zabilježena ovde ležećih osobah. Dakle već sad nemože nitko bez župnika znati, tko tu leži, a sa malo vremena neće ni budući župnici naznačiti njihova imena. Takovih klupah ima u Bagu*, Ninu i.t.d. U kapeli jedne nagdašnje biskupske stolice vidi se pet izrovanih rakah, ljudske kosti leže naokolo razsute, pak se u njoj zatvaraju svinje, a nitko nenalazi u tom nikakvu uvriedu čovječjega dostojanstva, da bi te kosti pokupio, u jednu ih raku stavio i pokrio. U ovom sadašnjem svinjcu pozna se još na zidu istočna slikarica, ali ju djeca, koja na svetce kamenje bacaju, tako ostetiše, da se sveteći još samo malo poznaju.

Na svaki starinski kamen s napisom ili s kakvim istesanim kipom, koji je udaljen od kućah, bacaju se pastiri s kamenjem i pokvare ga, jer ih nitko neodaje i nekazni. Vidjeh u Sisku kod jednog zdenca jednu grobnu škrinju (sarkofag) s velikim rimskim napisom i sa strane izvisitimi kipovi, u kojemu se uvijek držala voda pak tu škrinju kako sam gospodaru naprvo kazao, led po duljini na dvoje razciepio, i kad je kašnije

za željeznim obručima opet bila sastavljena, raztrga ju led na više komada.

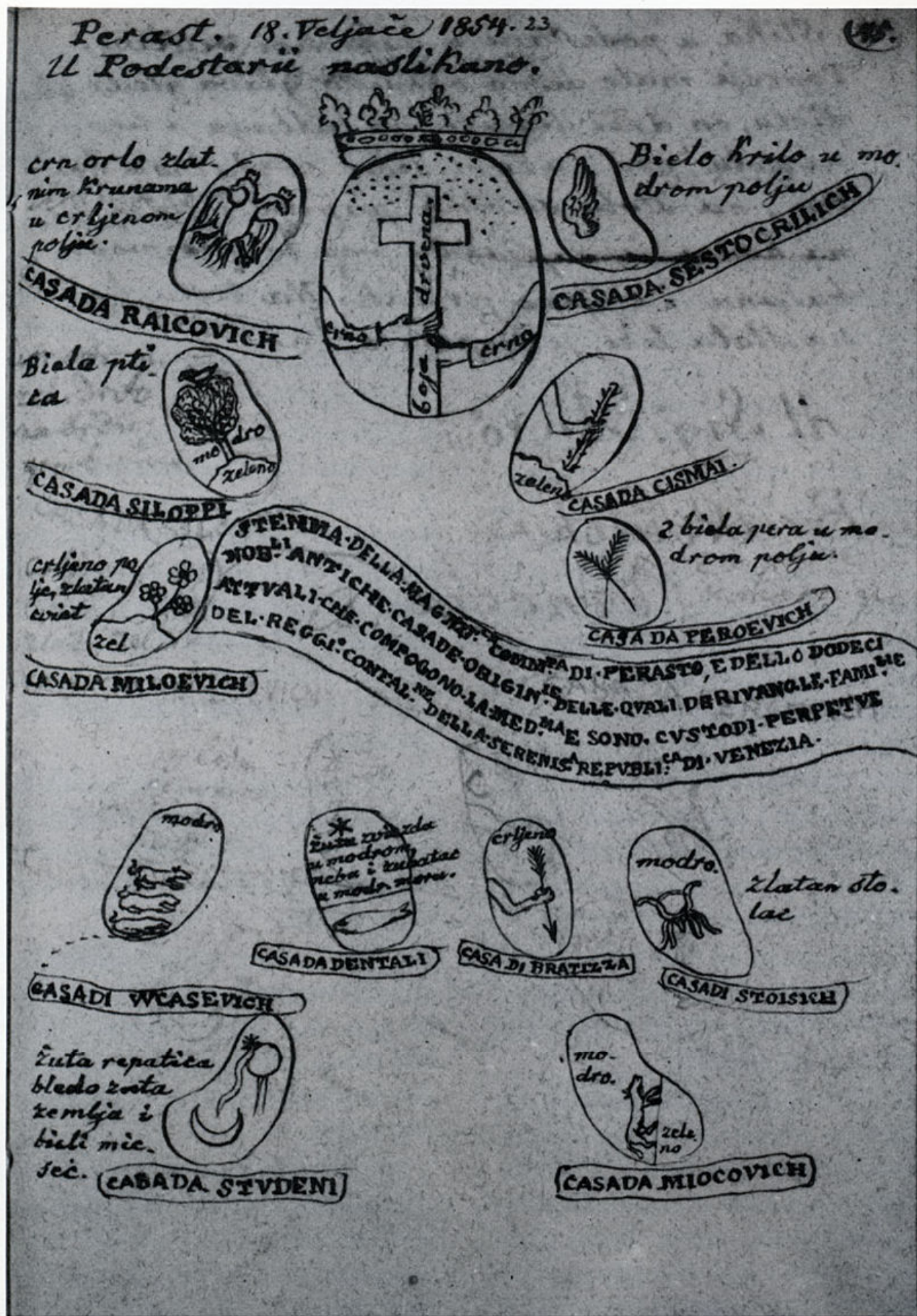
Sad čujem, da od te škrinje neima više ni traga. Druga škrinja mrtvačka od kamena služi kod jednoga zdenca, u Kuli, ličke pukovnije, takodjer kao za korito, pak je rimski napis s prednje strane ledom tako ošteten, da samo još malo pozna pisma. U istom miestu Kuli stoji na uglu občinske kuće iz pod kapitanskog stana kamen s rimskim napisom tako uzidan, da se pismo od zdola do gore čitati mora.

4. Starinski novci

Kad se nadju starinski novci od bakra, tad jih gospodari dadu navodno dieci za zabavu pak se tako opet izgube, ili se dieca s njimi igraju, bacajući kamenom na njih, od kojih onaj dobi je izloženi novac, koji ga s kamenom shvati ili najbliže do njega dobaci kamen.

Ta igra je po Dalmaciji mnogo u običaju, i stoga se veliki broj starijih i novijih bakrenih novacah rastuče, tako da se ništa na njem nepozna i onda još teško razsuditi, kakav je bio taj novac. Za to bi dobro bilo, da se miestno poglavarstvo zauzme i takovo kvarenje starih i novijih novacah zabrani.

Drugi opet snaže, osobito bakreni novac od njegove plemenite zelene hrdje, koja sviedoči, da je taj novac upravo star, a ne krivi, kao oni rimski novci, koji su u novije doba ponačinjeni, jer se onakva zelenina upravo od starih novacah nemože ponačiniti, i lahko se pozna. Takovim snaženjem neće se pismo ništa bolje poznati, nego kad je s tom pravom zeleninom preobučen, a gubi mnogo od svoje vriednosti. Često se nalaze stari novci kod zvonolievacah, kotlarah, špoljarah i t.d. gdje navodno propadaju. Kad tko u Liki izkopa starih novacah odmah ih nosi u Zadar, tako jih proda zlataru za malu cienu, samo da nebi satnija saznala za njih i pod imenom »izkopano blago« u Beč poslala. Gješkoji zlatar rastopi njih onda i upot-

Perast, grbovi familija, (Br. 30, str. 45), Iz Sabljarovih Bilježnica
 Foto: P. Dabac

rebuje kov (srebro ili zlato) na drugu radnju.

5. *Starinsko kamenje*

Ploče i opeke s napisom vade se često putah iz starih zidinah i traže se u zidu novih kućah. Tako je našast napis na kamenu u Topuskom, u kome se MARIVS spominje, toga su zidari od zgora do dolje raspolovili, i jednu polovicu razlupali, drugu sam ja prepisao i za nju nadzornika graditeljstva zamolio da ju iz vana jednoga zida od javnih graditeljstvih dade uzidati. Alo zaludu, taj se kamen više u Topuskom nevidi. Tako je onde u kućici vrela mineralnoga kamen s napisom VIDA SOLI THANAE i t.d. uzidan i jedne godine s vapnom tako požbukan, da sam teško našao miasto gdje je? Na moju prošnju su ga onda dali očistiti, ter se je opet cielo pismo vidilo. Treći takodjer u Topuskom nadjen pieskoviti kamen, na kom se grad s vratima i na zidu čoviek s lukom u ruci kao branitelj grada vidi, kraj njega stoje s obe strane manji ljudi, koji na slavu svog branitelja u rogove trube. Ovaj kamen dao je pokojni kapitan i zapovjednik vranovske satnije u Glinu odvesti i iz vana u svoju kuću uzidati. Kasnije su ga vapnom nabacili i pobielili, tako da ga više nisam moga naći, kad sam ga htio s mojom prijašnjom slikom opet prisposoditi.

U S. Petru, slunjske pukovnije zazidan je jedan kamen s napisom na jednom uglu od štale blizu crkve s pismom unutra, jer je kamen liepo iztesan i za ugal prikladan.

God. 1816. stajao je grad Zvonigrad u Liki s cilim zidom na okolo i sa širokimi puškarnicama na ures ciele okolice, a god. 1827 već tomu zidu ni traga na bijaše, jer ga je Pop Brkić svojom rukom porušio i mlin na Zrmanji u selu Palanka sazidao. Kod vrata jedne porušene crkve blizu župnoga stana (u Munjavi) bio je glagolski napis od koga se još 1594. god. pozna. Taj napis dao je jedn župnik iz mržnje protiv svemu, što je grčko god. 1802, misleći da

je ovo grčki napis, izsieći.

Mnogi rimski napisi i nadgrobnice srednjega vieka služe sad za pragove i stupove od kućnih vratih i prozorah, kao takodjer za stube i klupe pred kućami, ter se tako napisi s nogama gladju, kao n.pr. u Solinu. Ulomak glagoljskog napisa vidio sam u pervasu ceste kod Planina u Istriji. Kod Nina je jedan seljak izkopao rimski napis od 9 redakah, pak je sva slova izsiekao da na njihovo miasto drugo pismo umetne. Sad je taj kamen na uglu njegove kuće uzidan bez ikakvog pisma.

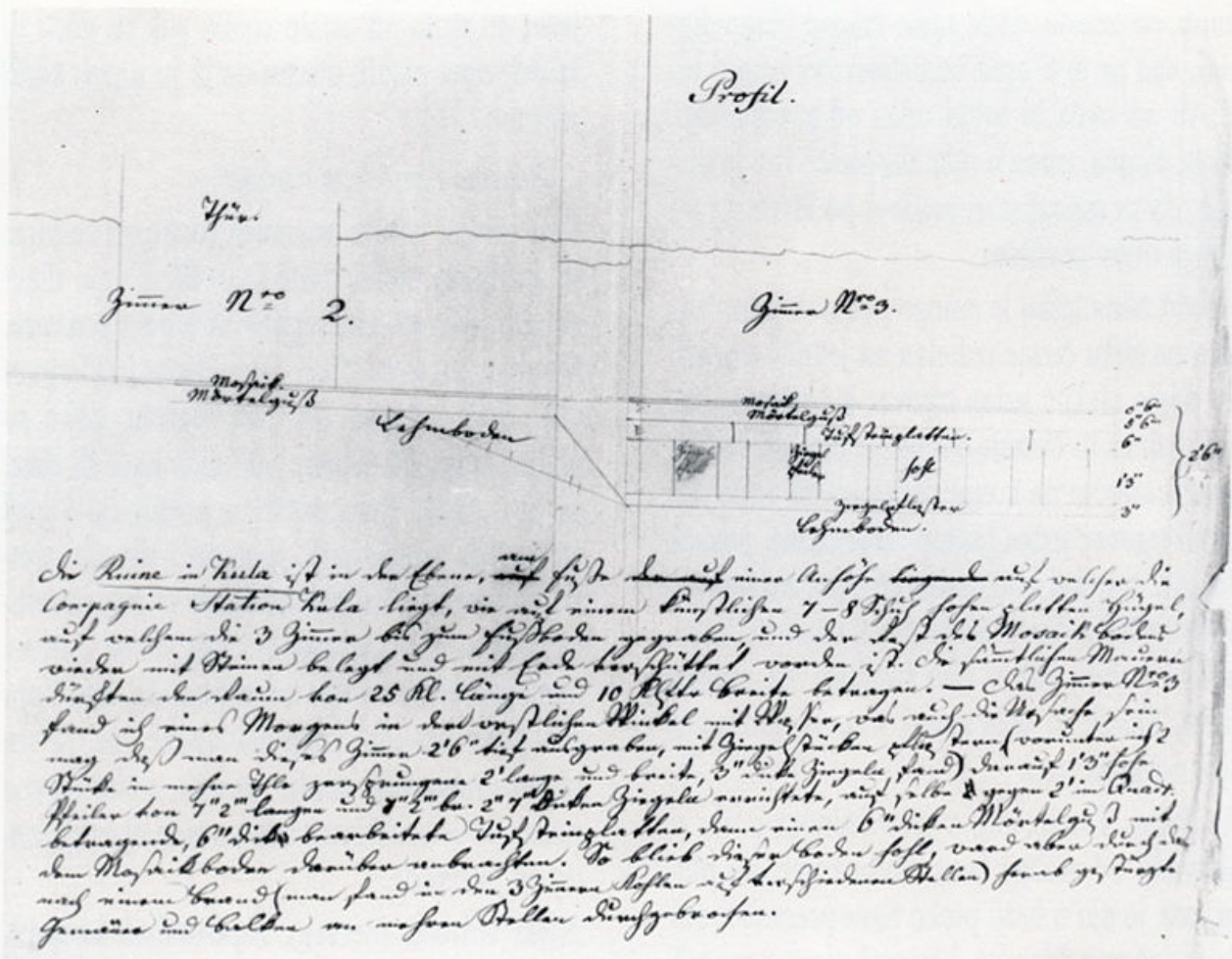
U Vitalu med Otočcem i Lešćem bila je rimska varoš Avendo (?); i tu se vide još u živcu kamenu izsječena tabla i bajoslovni predmeti, a bilo ih je još više svakojakih spomenikah na živcu kamenu ili prosto stojećih. Sve ovo je kod gradjenja nove ceste med Otočcom i Lešćem razbijeno i u cestu bačeno, iza kako su stiene kamenite ili živac kamen s prehom rastrgali, negledeć i nepoznavajući vriednost tih rimskih spomenikah.

I kad se popravljala cesta iz Osika u Kulu našao sam ulomak glagoljskoga pisma medju navezenim za tu svrhu kamenjem iz crkvine Sa. Marka, koja je sad već i bez temelja, jer su sav kamen povadili.

Kod jedne razvaljene crkvice u Srednjoj gori vidi se još sam temelj i na uglu toga jedan rimski napis, koga tamošnji krajišnici nipošto otud nedadu voziti, budući da se izgovaraju, da bi ih onda umah oluja i grad udarili i sva im polja uništili.

U Kuli, stanju kuljske satnije nalazi se u ravnici jedna rimska, nieki kažu grčka sgrada sa zidom 3 do 4 noge visokim. Tu su našli neki krajišnici liepi pod od mozaika, pak su ga počeli trgati i njeholiko kolah u Gospić voziti, ovde su one komade prije nego je sl. pukovnija zato čula, zlataru Vešanoviću prodali, koji je svoje predsoblje s tim podpodio. Ja sam kasnije nie-

Sabljarovi crteži, zapisi i nacrti s iskopavanja na antičkom objektu Široka kula, Foto: Arhiv JAZU

Do sada je u Sisku svaki posjednik kopao neuredno, kako je taj htio, i nitko se nije brinuo, da zabilježi, kako su negda rimski zidovi stali i da od njih kakov plan načini, da se saznade, kako je njekoć taj varoš izgledao. Ali se nadam, da će sadašnji Sisečani svojim plemenitim poznatim tršenjem za sve što blagostanju domovine treba, zauzeti, i toj mani doskora doskočiti.

U Varaždinskih Toplicah izkapana bje pred nekoliko godina blizu mineralnoga vrela znojna kupelj, sastojeća iz triuh malih sobicah sa šupljim podom, iz pod koga je topla voda stala, i svud na okolo sa šupljimi opekami u visini

koliko godinah tamo došao i dao iz medju više drugih samo tri sobe od poda očistiti i onda sam ostanke mozaika naslikao, i medju dvima sobama s crnim kamenjem medju bielim samo ALVMNVS našao. Iz mozaičkih ulomakah vidi se, da je pod morao vrlo liep biti. Ali je pod bio od zdola šupalj na 15 palacah visokim stupcima od opeke, nad njima 2 noge u četvrtini, 6 palacah visokim pločami od sedre ili mačka (Tufstein) i onda 6 palacah debelim mortom (Malter) pokriven i u njega mozaički kamenčići umetnuti, pak i taj pod je na jednoj strani razvaljen, ali ja sam ga dao opet sa zemljom posuti.

nah opise, gdje je blago izkopano, za 2 do 5 forintih, na miesto, da bi samo takovo blago dignuli, kad ne bi ti opisi izmišljeni već istiniti bili. Ali od kuda bi toliki opisi od zakopanoga blaga dvama, trima u ruke dospiele? I to je učinilo, da su mnogi stari gradovi po Hrvatskoj u novija doba porušeni.

c.) kod Nina ležao je mnogo godina jedan kamen na sliku čizme izdielan na jednoj oranici. Tu dogje niekoć jedan trgovac k oračima i zamoli joh za tu čizmu; oni mu je dadoše i on ju ponese sobom na konju nedaleko od onde odšarafi trgovac jedan zaklop od te čizme, povadi što je u šupljini bilo, prišarafi opet zaklopac i ostavi ju na polju. Kašnje su isti orači tu čizmu našli i razbili, pak u njoj šupljinu, ali praznu vidili. Dakle je spomenuti trgovac morao u njoj novacah naći.

d.) Jedan Turčin kupio je u jednom polju u Slavoniji od oračah tamo bivšu kamenitu ploču, pak je nju u ladji preko Save prenesao, onde je jedan zaklopčić, i iz pod njega novacah povadio.

e.) Kod Kupinova u Liki nadju krajišnici iz pod gradine Kunovac jedno veliko zrno od piskovitog kamena 21 5/8 palacah u promierju i po pukovnijskoj vagi 366 1/2 bečkih d težak, i htiedoše ga s prahom razbiti misleć da je u njemu pod jednim začepjenim zaklopcom blago sačuvano. Tu se dogodi zidarski polir ličke pukovnije Kvadri, koj je to zabranio i meni javio. Na to sam dao isto zrno u Gospić dovesti, još jedno drugo od vapnenoga kamena načiniti i na zidane stupce pred glavnu stražu postaviti.

f.) Kod Divosela u Liki podigli su još može biti Rimljani med dvijema kosama (*zwischen zwei Bergzweigen*) cestu vodeću preko Velebita u dalmatinsko sele Starigrad i podzidali da se ta rupa izravna. Ljudi su taj zid, koji se ovde Pozidina zove, blago tražeći, svu podkapali tako, da sad podzid izgleda, kao da su pod cestom

od 4 noguh bila obložena. Te opeke su povadjene, ali malo jih ostalo cielih, pak su onda tu kupelj opet zasuli, miesto da bi ju u prvi stališ metnuli.

6. *Železne i miedene starine*

Kao sablje, koplja, mamuze (ostruge) raskuju se na ribeže, nože, čavle i.t.d. ili se daju dieci za igru, pak se tako izgube ili barem pokvare. Miedeni uresi od žice, igle, klieštra (*Zangen*) i.t.d. ljudi neviešti jih uma rastežu, kako se nadju, i tako jih slome, pak onda bace ili dieci za igru daju. Tako neviešto postupaju i kod mrtvačkih svietilnicah, lonacah i drugih zemljanih stvari i hoće ih umah da izvade iz zemlje, dok su još tako mehki i krti, da se slome i nemogu ciele izvaditi, na miesto, da, kad koju zemljanu posudu kopajući opaze, da ju na okolo s rubom od zemlje oproste, nieko vrijeme puste, da se osuše, pak kad posuda otvrdni, onda da ju izvade.

Nieki vojvoda (herceg), zapoviednik konjanikah dade u jednoj crkvi kao zavjet svoju sablju, iz nje su načinili dugačku četvero-uglastu tablicu u slici vrpce i na nju zapisalo: MATER DIVINAE GRATIAE, te ju postavili nad ulazom iz crkvene ladje u kapelicu.

7. *Uzroci divljačkog uništenja starinskih spomenikah*

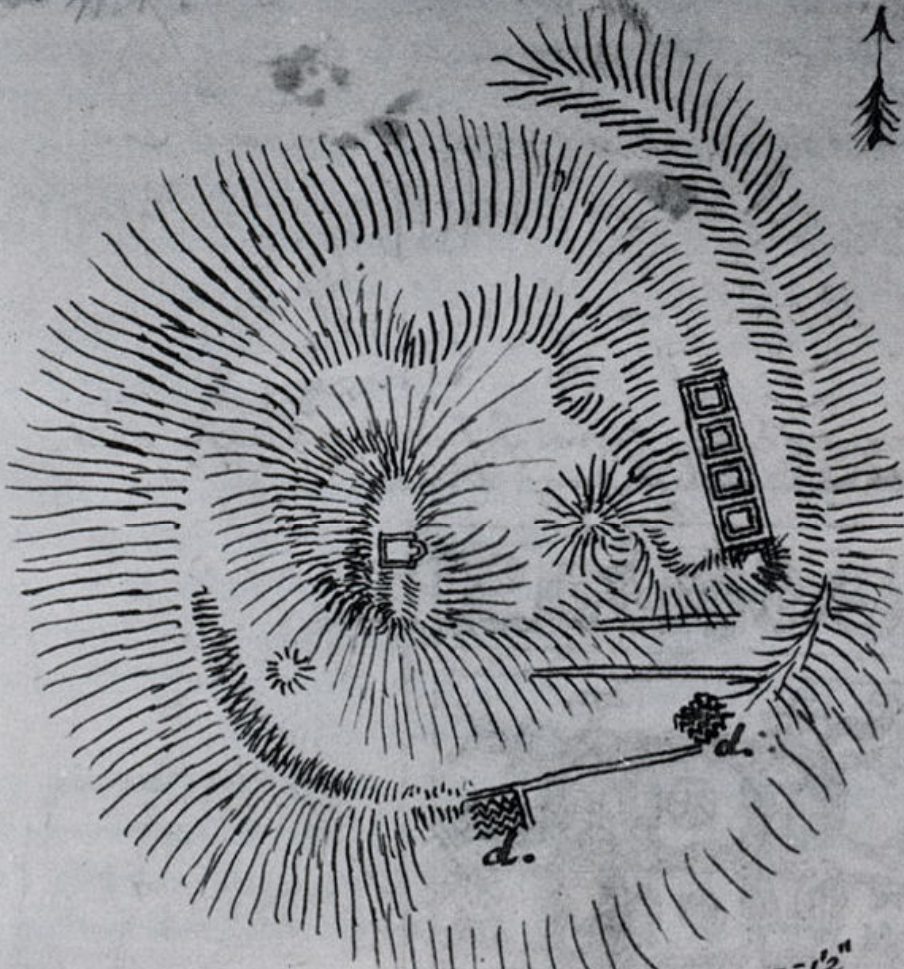
leže u praznovierju, što u želji naći sakriveno blago, tako pripoviedaju:

a.) da je jedna gja. sanjala, da je pod pragom puste crkve Sa. Antuna u Ninu blago zakopano. Ona se doveze u kočiah u Nin, dade kočiašu kopati i jedan kamen izvaditi, tu nadje blago i odveze se uma natrag k svojoj kući. Nitko nezna odkud je došla i kamo se je povratila. Sad ruše ljudi ovdje zidine i traže blago.

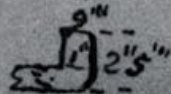
b.) Okolo god. 1803 do 1805 dolazili su u hrvatsku krajinu ljudi, koji su se za rodjene Grke izdali i prodavali su od različitih gradi-

Košljun brdo kod Nevalje na
stoku Pagu.

(7.)

- Pod od Kapele na vrhu
briga je od bijele i si-
vasto crne mozaike
a. je stučeni kamen i
cigalj s cementom belim
b. stučeni kamen i cigalj
s cementom crljenim.
c. jaspreni zid s debelim
kamenjem.
d. Mozaik od 4"2" dugog, 1"2"5" i
1"1"3" debelog ciglja s crljenim
cementom, također i zid kraj
toza poda, za vodu od cisternes

2. ulomka od
pečenog kamena. 12'3"

Tlocrt Košljuna i detalji nalaza građevina, (br. 5, str. 7), Iz Sabljarovih Bilježnica.
Foto: P. Dabac

sami svodi (*Gewoelbe*). Za to su svi stari gradovi i brežuljci s grobovima (Mogile ruski, Mohile češki) prorovani i razvaljeni, i kod toga posla neizmierna množina težakah, novacah, orudja, hrane i pića potrošena.

Iz van toga odnose Englezi i Francuzi kamenje s napisima, kipe (statue), stari novac, druge starine i znamenitije stvari, pak slikarije, knjige i rukopise iz Dalmacije i Istrije, a drugi narodi iz Hrvatske i Slavonije u obće sve što je znamenito i čega se mogu dočepati na našu veliku štetu.

Ovo zlo bi se po mom mjenju moglo barem po nešto prepriečiti:

1. Kad bi domaći spisatelji i putnici kod desivšega se svoga putovanja osebne knjižnice razgledali i pojedine seljane za starinska pisma na koži ili papiru raspitali.

2. Goda Svećenici, osobito župnici mogli bi to po selima učiniti, i mnogo važnih stvari od propasti sačuvati. Oni mogu puk svietovati i nagovoriti, da nedadu sablje, mamuze (ostruge) i druge železne starine kovačem rastaviti i u ribeže, nože ili čavle pretvoriti, da djeca nekvaru u njihovoj igri stare i novije novce, i da stari bakreni novac od njegove zelene boje neočiste, da opeke (cigle) i komade od zemljanih posudah s napisom ili s kakvim uresom nepobacaju, nego neka jih komu Muzeju pošalju, komu može od velike znamenitosti biti, i da po dućanih više putah važnih knjigah, poveljah i rukopisah, s kojimi različitu robu zamataju, pregledati, da oni puk osviedoče, da jedna slika mnogo više vriedi, nego kad je sa srebrom i zlatom ili drugim uresom pokrivena i probušena, i da bi njihovi darovi od savietah mnogo ljepše stali, kad bi se na okvire pometnuli, koje neće tako lahko pokvariti i koji se lakše popraviti mogu, a u suprot se suho zlato, srebro i umietno cvieće nimalo ne slažu sa slikama na platnu, dapače, da je ljudske zube u oku jedne slikane

svetice i gadno viditi.

3. Od kopanja blaga bi takodjer gda župnici puk mogli podučiti, da se blago većinom kod domaćeg diela u vrtlu (bašći) ili na oranju i nehotice nadju, i da tako poslujući ljudi, ako i nenadju blaga, ipak njesto za jesen urade i korist imaju, što se od onih reći ne može, koji ludo na razvaljenje zidinah i kopajući po grobovih najbolje vrieme troše i gube.

4. Kod zvonolievacah, kotlarah, bravarah i.t.d. mogu se kadkad liepi starinski novci ili uresi naći.

5. Kamenje s napisi ili s prilikami moglo bi se kod bližnje občinske ili uredne kuće okupiti i tako u zid i pod krov metnuti, da se napis ili prilika dobro viditi može, kao u Zadru ili se u obližnji muzej pošalje, kao u Splitu. To bi svakom miestu na ures služilo.

6. Starinski novac, gdje se u većem broju nalazi, mogao bi koji trgovac (kao što to jedan u Splitu čini) skupljati, i opet uz priličnu cieniu prodati. Tako bi mnogi komad na korist uzdržati mogao.

U ostalom moram primetnuti, da sam se ja u svih ovde napomenutih manah prem ako i pred više godinah, osobno osviedočio. More biti da je gde koja na moju ustmenu molbu od dotičnih ljudih i popravljena, za koje se ja kašnje nisam osviedočiti mogao.

U Zagrebu 30. prosinca 1863.

Mijo Sabljar

11 Solinu u kucu Sperca uzidati:

19

binu Sperca

a. i b. bili su
shupa, pak su
razbiti i na obe
strane svoda
(Grosob) uzidati.

12

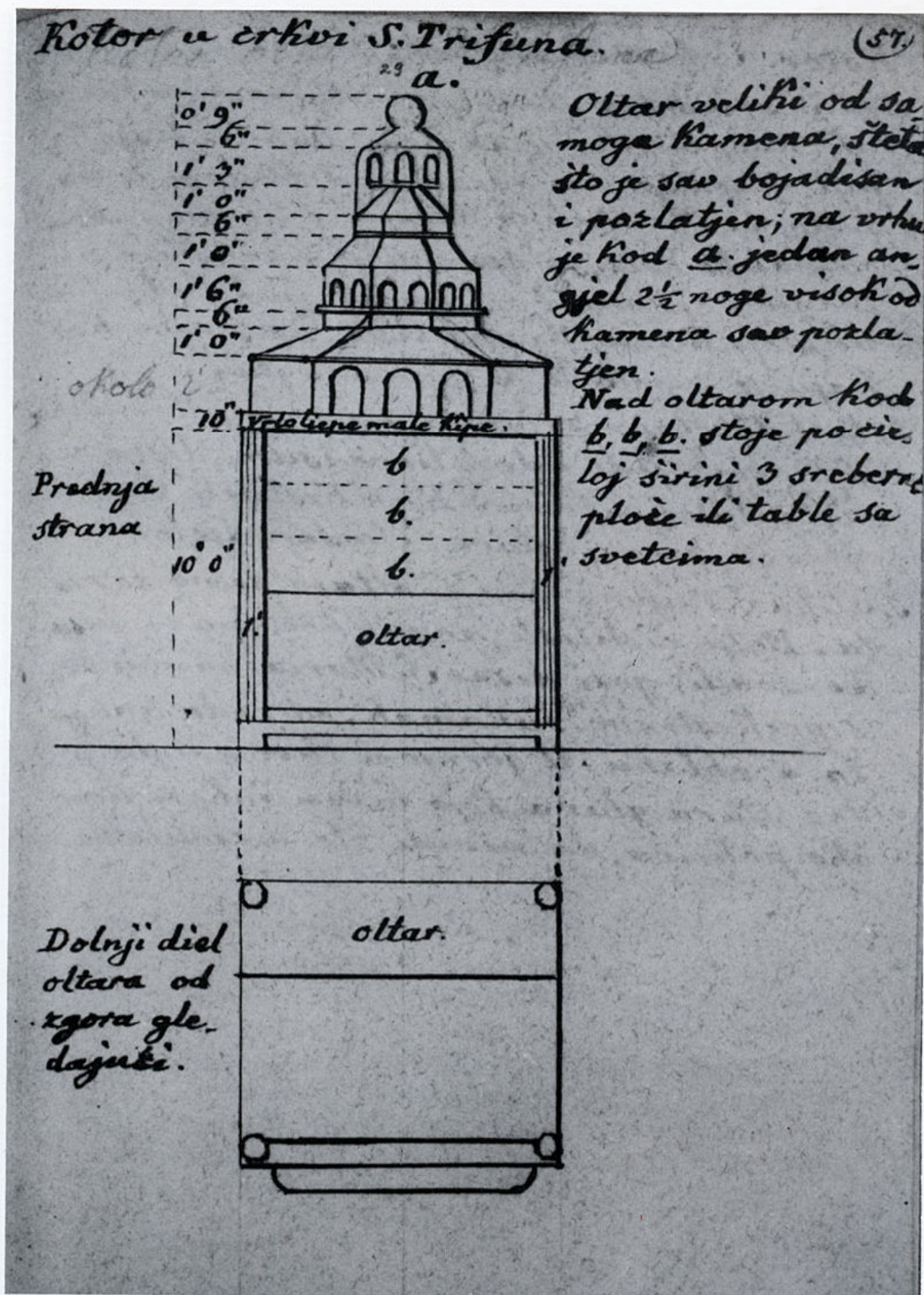
ta dva kamena bila su shupa
pak su razbita i na obe strane

svoda
uzidati

(Grosob) a.

Fragmenti solinskih nalaza (Br. 15, str. 19), Iz Sabljarovih Bilježnica.
Foto: P. Dabac

Crkva Sv. Tripuna u Kotoru, (Br. 30, str. 57), Iz Sabljarovih Bilježnica
Foto: P. Dabac

**DODATAK K SPISU; MANE, KOJE
SMETAJU RAZVITKU KNJIŽEVNOSTI I
SAČUVANJU UMIETNOSTIH I
STARINSKIH PREDMETAH:**

K broju 4: U crkvi u Čazmi jesu kod njezinog popravka liepa ulazna vrata gotičkog diela povadili i na miesto njih po novijem ukusu načini. Sam poduzatelj toga popravka graditelj žalio je, da su taj liepi gotički svod oko vratih srušiti, i zato kvar od najmanje dvie hiljade forintih po pogodbi i planu učiniti mora. Sad leže ulomci gotičke umietnosti razbačene med drugim za zidanje pripravljenim kamenjem, a crkva se vidi, da je iz smiešanog ukusa novijeg i staro-gotičkog sastavljena. Tu se našao i jedan nadgrobni kamen sa slikom od mrtvaca i s napisom na okolo, ali na nesreću se sad nigdje nemože naći, jer kažu jedni, da je taj kamen u jedan zid od pivnice u župničkoj kući, koja se je istom popravljala uzidat; tu sam ga tražio, ali mi zidar nije mogao kazati, kamo ga je metnuo, jer su ga valjda izprebijali. Drugi pak kažu, da su ga pred mala crkvena vrata sa strane lieve od crkvene ladje miesto stuba uzidali.

Tako su i u prastaraj gotičkoj crkvi u Glogovnici gotička vrata i prozore povadili i nove četverouglaste namiestili.

K broju 5: Po Dalmaciji, gdje se više starinskih novacah nadju, alduju njih ljudi na miesto noviega sada valjanoga u crkvi. Takovi novac mogao bi se za Muzej kroz gdu župnike sakupljivati.

K broju 6: Puškar Bubaš u Gračacu imao je jedno za koplje služeće oružje, što se je na 3 noge duge palice nataknuo i na neprijatelja bacalo od bronca (*Kelt*) pa ga je kašnje raztopio.

K broju 1: Ima stari već sa svim nevaljani zavietnih slikariah, koje su u kakav god kut od crkve bace ili na crkveni tavanu metnu, pak tu i izagnjiju. I ovake prem već pokvarene slike

jesu važne zbog ondašnjih nošnjah i zbog dogodjajah, zbog kojih jesu te slike načinjene. Kad se ove u kakav Muzej šalju, uzme se jedna okrugla šibka i omota se s papirom, pak se platnena slikarija oko nje tako omota, da slika izvana stoji, jer ako bi se unutra stavila, bi popucala boja i odpadala, a uvijek, mora se i iznutra s papirom omotati, budući da bi se moglo platno s uljem naslikano, kad tako dugo zamotano stoji, samo užeći, i ne samo izgoriti, nego i veći oganj u kući prouzročiti.

K broju 3: Humce (češki Mohite, ruski Mogile) to su stari grobovi, navadno kraj puta ili ceste. U staro doba bila je tu navada, da je svaki prolazeći putnik po jedan kamen na njih bacio, da zakopani mrtvaci bolje se pokriju i brežak uzraste. Neuki ljudi ove humce samo o sredini proruju, misleći, da će blago naći, na miesto, da bi se ovakovi brežuljci pravilno od jednoga kraja kopati počeli, i da bi se ujedno zabilježilo, jeli na okolo okrug s kamenjem zabilježen bio, pak jeli u sredini bio zidani grob ili ne? što se je u njemu našlo? dali čovieče kosti sami ili s onimi od zvieradi pomiešani? jesuli sažeženi lugom ili pepelom? ili su se u mehku bielu zemlju pretvorili ili su se ciele nežežene kosti našle? jeli kod njih kakovo oružje, uresi, korale od kakvog kova, kamena, jantara, stakla, od kostih ili drveta, zemljene ili staklene posude našlo? Samo se tako more pronaći, iz koje su dobe i od kojih narodah ovi humci, što je svakojako za poviestnicu od velike važnosti.

FRAGMENT AUTOBIOGRAFIJE

C. K. MAJOR MIJAT SABLJAR

Moji su se predji iz Petrovca u Bosnoj u Dubici naselili, nemogući više turskog jarma podnositi.

Moj otac Ilija Sabljari rodio se 16. srpn. god. 1757. u Dubici i počeo je kao prosti vojnik služiti. On je više puta kao ordin k dubičkoj satniji naredjen bio, i naučio se u pisarni niemački i hrvatski pisati, i postao pisar od satnije, pak se je nabavio do 200 knjigah svrhu različitih strukah gospodarstvenih. 1797 postade zastavnikom, 1. Siečnja 1810 budući smo došli pod francuzku vladu, stavio ga je maršal Marmont¹ u stališ mira s častjom pod austrijskom vladom dobivenom jednog nadporučnika potle 33 godišnjeg službovanja i učinjenih 8. vojnicah (*Campagnen*). On je imao sa suprugom svojom mojom materom Manda Šep šestero mužke i šestero ženske diece. Med njima je bio Matia², koji je kao kapitan u miru 75 god. star, god. 1861. umro, Antun³ rodjen 11 lipn. 1788, umro u Ljubljani kao kapitan u miru god. star, ja rodjen 5 svibnja 1790 u Dubici, i polazio sam školu 6 god. star i Vinko⁴ c.k. financialni nadzornik u miru rodjen 1798.

Budući da je moj otac već 22 god. služio i 8 diece imao primili su me u Akademiju bečkog Novog Miesta.

Sad mi priskrbi moj stric Ivo na račun moga u Italiji se nalazećega oca zastavnika svu opravu na novo, i odvede me u Petrinju, gdje su me gola svukli, moje zdravlje kroz jednu komisiju pregledali i jednom mladom kaplaru predali, da me u Bečko Novo Miesto odvede, a stric mi je još nekoliko forintih u srebru u moj prsluk šašiti dao, da mi njih tko neukrade, a da i pak troška na putu imam.

U Varaždinu zaboravismo moju novu kabanicu, pak smo to tekar daleko na putu opazili.

U Akademiji dodjo u početku Stud. god. 1799, tu mi dadoše drugu opravu, i moju prvašnju prodadoše, od kojih novacah jesam svaki mjesec nešto za nabavljanje voća dobio.

Ali me steče uma s početka krivica, jer po momu trigodišnjem nauku u Dubici pod vriednim učiteljem Knežiću (ocu glasovitog četnika Kajetana Knežića⁵) bi ja morao u 3. ili barem drugi razred doći, ali me dadoše na molbu Otca piarista Srečka u prvi razred, da mu budem na pomoć, osobito zbog mojega liepog pisma.

Kad je sat za odmor tuko, svi su se učenici stali igrati, a ja sam morao 9. god. star, drugu diecu od 5 do 8 god. staru, podučavati, a nisam smio nego kradomice pogledati, kako se drugi igraju i vesele. A kad je tko stranski od velikaša 1-vi razred pohodio, moramo sam ja uma s moga miesta k tabli ići i navodno naj prije slovo *D*, pak onda i što drugoga pisati. Onda sam više puta čuo, gdje stranski kaže: To mora Hrvat biti, jer svi Hrvati liepo pišu. Tako mogu reći, da 1. i 2. razredu ništa se osobito naučio nisam, već su mi ove dvie godine za ludu prošle, i kroz to sam svaki nauk tako zanemario, da sam i u 3. i 4. razredu slabo napredovao, ali sam se u 5-om poboljšao i knjige obljudio.

Do 1. stud. 1799. bilo je 10 razreda, a ove zime nisu 10-ti razred k pukovnijamah za bariaktare i kadete odpravili nego su 11-ti razred osnovali. Iz toga uzroka su kadeti 11-a razreda, kad su u jašioncu k viežbanju pošli, na odredjene konje uzjahali i kroz vrata od Akademije i od varoša hteli u Ugarsku pobieći. Za njim poletiše takodjer njihovi učitelji dragoni, te jih vratiše. Na to su bili osudjeni i više njih je na miesto da kao častnici izidju, kao kadeti i prosti vojnici u razne pukovnije razposlati.

Ovo 11. razredah bilo je na 2 divizie ili 4 satni-

je razdijeljeni, u 1. satniji bili su najmanji, i to prva 3 razreda, u 2. satniji 4 i 5 razred, u 3-oj 6 7. i 8. u 4-oj g. do 11. razred.

Prve dvie satnije su u zimi 6 a u ljetu u 1/2 6 u jutru iz postelje ustali a 3. i 4 za 1/2 sata ranije. Onda smo svaki po komad kruha dobili ili tko je imao novacah, onaj si dao donesti još k tomu voća ili mlieka. Za tim smo svi 11. razredi svaki dan u crkvu k maši išli, pak se učili do podne, kad smo objed od 4. jestvina, a u petak subotu i vina po razmierju rezredah manje ili više dobivali. Za vino od ostalih danah dobili smo miesec i to 1a satnija oko 11 krajcara, 2a 22, 3a 33, a 4a oko 46 krajcarah. Za objedom su nas u bašču od 2 sata u okolišu vodili, onda smo opet od 2 do 4 sata učili, pak za užinu komad kruha dobili, onda smo opet od 1/2 4 do 7 učili, do 8a sata igrali, onda na večeru išli, gdje smo 3 jestvine dobili. U 9. sati morali svi već u postelji biti.

U utorak, četvrtak i nedilju imali smo po podne jedan sat više za igru, za koju smo svaki razred jedan biliard pravi, a za manje biliard s Hanswurštom⁶, Tamburin s »mit Federball«⁷ karte za mariaš i tarok, dame s drugim putom, i s mlinom, škak i.t.d. imali. A u ljetu smo na ta tri dana išli u bašču svaki razred na svoje opredieljenje miesto, gdje smo sledeće igre imali, kao:

1. *Kreis mit Ballen*⁸
2. *Ballen mit Brett*⁹
3. *Kugelschiessen*¹⁰
4. *Kartouschen*¹¹
5. *Schiesstreffen auf den Türkenkopf*¹²
6. *Kreisstücken (?)*
7. *Strickklettern dvie vrste*¹³
8. *Grabenzwingen mit und ohne Stangen*¹⁴
9. *Wand Grabenzwingen mit und ohne Stangen*¹⁵
10. *Einfacher Ballonziel*¹⁶
11. *Ballon mit Bracciera*¹⁷

12. *Troco di terra*¹⁸
13. *Schiff = fahren am Teich*¹⁹
14. *Schkittschuhlaufen po zimi*²⁰

Predmeti učenja bili su svi za vojnike potrebne, samo gdje koji se površno predavala i to tielesni:

1. voltizirati
2. máčati (*fechten*)
3. plesati bez zastave
4. plesati sa jednom ili dvima zastavamah
5. jahanje u zadnjem razredu

Drugi predmeti

1. Vierzakon sa svim k njemu spadajućim, do teologije.
2. krasnopis (brzopis, koji je hteo)
3. Matematika do matematičke Geografie i Astronomije.
4. Mehaniku i Fisiku
5. Naravno pravo
6. Naravoslovje u sva tri carstva ali površno.
7. Poviestnicu
8. Zemljopis
9. Logiku, Filosofiu, Metafiziku.
10. risanje s prostom rukom
11. vojničko risanje
12. topništvo sa risanjem
13. Fortification sa risanjem
14. Graditeljstvo u zadnjem razredu.
14. Zemljomjerje sa stolom i trianguliranje.

Češki

talianski do g. 1805, dok nismo Italiju izgubili

francuski

polski

magjarski od god. 1809 počemši

latinski kroz 6 godinah.

Ja sam se iz van ovih predmetah, miesto od počinka naučio: 1. brzopis (*Stenographie*) 2. pogadjanje tajnih pisamah (*Dechiffirkunst*)

Da nijedan nezaboravi svoj materinski jezik uveo je Kinski²¹ *feldzeugmeister* i ravnatelj

akademički u zimi svaka nedilje tako zvani kolokvium, gdje su se zemljaci na 1/2 sata u večer sastali, i mogli govoriti u svom materinskom jeziku, što su hteli. Ja sam od Horvata samo još s Antunom Šajatovićem, kasnjeg generala i zapovjednika u Brodu bio, ali smo uvijek brzo izgovorili, i tako oba hrvatski zaboravili. Ali i taj liepi predmet je kasnije smrti Kinskyjevoj ukinut.

U drugom razredu kozičao sam u štiftu sa više kameradah, medju kojim je i Petrak iz Jasenovca 4^a razreda sin kapitana i adjutanta banovog, bio, koji je već počeo ozdravljati, kad sam ja u špital došao. Tu su oni, koji su već počeli ozdravljati dobili samo 1/4 porcije, a koji su tekar počeli kozičati po 1/2 porcije, samo da jedu i da mogu izabrati što je njima od jestvina milije. Ja nisam ništa hteo jesti nego su me silili, da barem juhu pojedem a druge jestvine su kod mene ostavili, pak više putah svi dvorbenici iz sobe otišli i nas bolestnike same ostavili. Tu se došulja siromah Petrak i zamoli me gladan, da mu moje jestvine odstupim u hrvatskom jeziku, na što mu odgovori: Nosi mi jih damo iz pred mojih očiuh. To se više puta dogodi, na što se on opet razboli i umre, a ja sam malo po malo ozdravio. Njemu je od njegovih po otcu svomu poslani novacah ostalo u Akademiji nešto više od 14 for. koje njegov otac na pitanje, štobi se snjima radilo, meni darovao, na koji dar sam mu se ja liepo i zahvalio. Ali sam se ja obraz tako razdrapao (jer me je jako srbilo, kad sam počeo ozdravljati) da su mi gnjilo meso s paklenim kamenom izžegli, i na obraz 13 flaštera metnuli, da sam izgledao, kao da imam krinku (larfu) na obrazu.

Ja sam bio uvijek vesel, i svakoga i najvećega jesam na dobrovoljno hrvanje pozvao da vidimo, pak sam tako uviežbao, da sam mogao najveće kadete u mom razredu obaliti. Zbog toga sam dobio ime: Bonaparte, gdje sam bio

uiek nemiran. Ali za to nisam bio zloćudan, ili opak, nego veseljak, pak su me svi drugari rad imali. Drugo ime jesam stekao: Saks, gdje sam uvijek nemački po knjizi govorio.

Naš ravnatelj od Akademije Feldzeugmeister grof Franjo Kinski sa svojom suprugom groficom Trautmannsdorf tu navadu, da je svake nedilje redom iz jednog razreda za drugim pozvao po dva akademička častnika i nas 8 c.k. kadeta na objed, da se naučimo i s većom gospodom baratati. Kad sam ja prvi put tamo došao, pao sam na meni neobičnom parketiranom podu i stade plakati, na što grofica skoči, mene diže i meni jednu liepo nacifratu škatuljicu s bonbonima, a drugim svakim po manje tih bonbonah dade. Za ručkom idjosmo u drugu sobu, gdje svakojake diečinske igre nadjosmo, pak onda podjosmo u 4 sata opet u naš razred.

Još u drugom razredu nagovore me moji drugari, da otcu pišem, neka mi šalje novacah, za moći si kadkad u jutru zemljičku ili voće kupiti, kako i drugi koji pravilno od svojih roditeljah manju ili veću svotu dobivaju. Otac mi poslao 10 for. Ali već onda sam stao premišljati, da on još sedmoro diece ima i sam s plaćom težko izlazi, tako sam ja potle uvijek žalio, što sam se dao nagovoriti, i otca za novce zaprositi.

Grof Kinsky dao je svake god. na 15. listopada u tako zvanom Rangier-Salu za sve razrede vučenje svakojakah dietinjskih igrah i drugih za odrasle potrebitih stvari, od kojega su samo po 5 do 6 najslabiji u učenju i ponašanju kadeti izključeni bili. Za najbolje kadete su i bolje stvari sa crljenim brojamah, a za ostale sa crnimi brojama od manje vriednosti izloženi bili. Najmanji su iz jedne posude, koju je grofica držala najprije brojeve vukli, pak kako je tko što povukao, dobio je drvene ili olovne soldate, kanonira sa štukom, zvierad s kuća, i s drve-

tama zelenim i t.d. na jednom pladnju sa civebama i bonbonah, pak je uma stim pojediniice u svoj razred veselo odtrčao. Drugi razred je već hasnovitije stvari dobio i tako svaki stariji razred još po bolje, tako da su u 11^{om} razredu već oficirske škrljake, špade, španjolske palice (koje su onda još oficiri nosili) *port d'epée*, srebrene ure, jedala (*Essbesteck*) sreberna i t.d. Na isti dan bila je obsieda (*Belagerung*) jedne u zviezdastom obkopu načinjene drvene kule sa unutarnjim prskavcama (raketamah), na koju se je iz različitih topovnicah (bateriah) sa svietlonoškom (*Leuchtkugeln*) i prskavicamah pucalo. Po želji akademičkog ravnatelja Kinskya nebi se smiela ta kula kroz jedan sat zapaliti, nego samo po kraj nje prskavice slati, pak onda, kad se je kula zapalila, onda su svake vrste prskavice iz nje letile i ujedno se je s njima na kulu pucalo. Za viditi vučenje svakojaki stvari po kadetimah i ovu obsadu kule, dolazilo bi iz ciele okolice velika množina pak i iz samoga Beča mnogo hiljada ljudih u Bečko Novo Miesto.

Kinsky je takodjer 48 kadetah od zaslužnih i siromačnih častnikah u Akademiji na svoj trošak odhranio, koji za razlučiti njih od ostalih, crljene brojeve po rubinamah i knjigamah dobili i isto pravo kao i ostali imali, kao oficiri iz Akademije izlaziti. Iz van ovih je on još 48 famularah na svoj trošak, sinovi od podčastnikah siromašni uzdržavao, koji su nas kod jela posluživali, i našu glasbu (*Musikbande*) sačinjavali, pak kao podoficiri iz Akademije k pukovnijamah razposlani bili.

Kad je Kinsky umro (prosinca 1805) prestalo je oboje i mnogo igrah, koji su novacah zahtievali, te su i zvierinjak (tako se bašča akademička zvala, jer je bilo u njoj srna, jelenah, zecovah i vjeverica u jednoj kućici i zlatni ribicah u bocamah) u oranicu pretvorili. I to sve iz uzroka gospodarskoj, jer je Kinsky, koj je bez diece

bio, mnogo na Akademiju iz svoje vlastite blagajne trošio. Tako je i mnogimi oficiramah, koji su iz Akademije izišli, pak kroz takvi nesretni slučaj svoju prtljagu izgubili, ne u svoje ime, nego u ime Akademije, iz svoje vlastite blagajne po 2—400 fr darovao.

U spavaćoj sobi svakoga razreda bio je jedan prepis, kako se kadeti imaju vladati, u okviru pod staklom, tu je na čelu s velikim slovima bilo napisato: **Jedan za sve, i svi za jednoga.** Liep nauk na slogu i bratinsku ljubav. S toga smo i bili svi složni, i jedan je drugoga rad imao, te ne bi jedan drugoga na nikakav način izdao, van akobi tko kakvo sramotno djelo učinio, kao da bi što od drugoga ukrao, ili koga zbog kakvog govora starijim javiom, što se je ipak pok Kinsky-om vrlo rietko dogodilo. U takvom slučaju bi se mi drugi sami zadovoljštini uzeli, i kad bi već svi drugi spavali, i nadzirajući oficir takodjer otišao spavati, bi se nekolicino nas podigli, i takvog kradljivca ili izdajicu sa smotanim, kadkad i smoćenim rubcamah (*Plumpsack*) tako iztukli, da se je njegova vika na daleko čula. Naravno da su se prije vrata zaključala, da nebi tko njemu u pomoć došao.

Ali žali Bog! kasnije smrti Kinskyevee postao je privremeno kao podpukovnik Auracher podravnatelj Akademije, pak je s kapitanom Wallau-om rad svako dokazivanje i dolagivanje poslušao. U to doba dodje u moj razred neki Hönigshof, sin jednog bankiera iz inžinirske Akademije, gje je svaki čas po koj kadeta kod starijih nalagivao, te uvijek od njih izlupan bio, pak ga je otac zbog toga iz inženirske u našu Novomiestnu Akademiju dao, gje ga je nesrećom baš u moj razred zapalo. Liepa dosadanja sloga bi sad prekinuta, svaki čas biaše tko od nas kaznjen ili nesmiende ciel razred u šetnju ići, a mi nismo za uzrok znali, dok se nije jedan iz med nas našao, koji se je u spavajućoj sali, kroz koju se je u sobu kapitana Wallua

išlo, pod postelju blizu te sobe uvukao i pazio, tko tamo ide i nas kod Wallau-a izdaje i nalagiva. Tu on opazi, kako se je Hönigshof u tu sobu ušuljao i što je tamo govorio. Na to doleti taj iz pod postelje u učeničku salu, i reče: Zna te li da je Hönigshof naš izdajica, ka sam ga opazio kako se je k Wallau-u uvukao i imenito N.N. i N.N. nalagivao. Od tada je naše obćenje s Hönigshofom prestalo i on bude u prvoj noći izlupan kako valja. Ali ga to nije još poboljšalo već je i nadalje k Wallau-u pošte nosio, zato smo ga još dvaput i stolicim nožicama tako iztukli, da su ga morali u špitalj odnesti, na što ga je njegov otac malo prije, nego smo iz Akademie izišli, iz nje k sebi opet uzeo.

Svaki je kadet imao svoj stolac, na komu smo pred klupom siedili, u kojoj imaše svaki po jednu ladicu bez ključa, i naše knjige i teke spravljati. Ja sam navadno tako siedio, kad sam se učio ili što radio, da su mi noge na lievoj strani od prvih dviuh nožica od stolca stali, pak sam nožne prste za njih okrenuo. Kroz to dobio sam krive noge, koje su mu na sliku sablje obe na desnoj strani uvite izrasli. To ja nisam ni malo, a stariji moji kasno opazili, te su mi dali napraviti od bielog lima s mehkrom drvom postavljene sprave načiniti, što nije ni malo pomoglo, pak su god. 1807 mene i još dva druga kadeta s krivim nogamah u toplice Baden na 5 nediljah pod nadzorničtvom jednog stražmeštra, ali opet za ludu poslali. Onda je baš i cesar Franje pohodio toplice u Badenu. Jednoć sam bio s mojim jednim drugom u šetnji, pak opazismo, gdje cesar²² s jednim adjutantom u civilnoj opravi putem jaši; mo ga opazismo i pozdravili smo ga na vojnički način. On nas u akademičkoj opravi obuvene (arapsko-siva, *mohrengrau*, uniforma sa pumpadur crljenim kolirom i žutim putcamah ili gumbamah, sive hlače i takov čako bez ikakvog uresa i u čismamah) opazi, i odvratil po-

zdrav skidajući škrljak s glave, pak pošalje adjutanta k nami, da nas upita, od koje smo mi trupe? Mi mu odgovorismo, dasmo iz novomiestne akademije, na što oni dalje odjahaše.

U badenskih toplicach rad sam išao na kalvarinski brdo, odkud se sva ravnic med Bečom i Novommiestu kao na jednom planu vide, pak sam rad pohodio i one tri još dosta dobro sačuvane gradine nad Badenom.

Povrativši se opet u Akademiju počeo sam nekog mojm razredu za nadziranje kao za stražmeštra predstavljenog vrlo učenog Feuerwerkera Martina Tichy-a dobro upoznati, ter sam s njim uvijek iz van onih satih, u kojim smo se učili, s njim bavio, i kad smo se svaki dan po podne u bašči šetali, bio sam uvijek snjim, i tako sam se i od njega mnogo naučio.

Knjige za čitanje dobivali smo iz akademičke knjižnice svake nedilje; ja sam navadno historičke, fizičke, od utvrđenjah gradovah u obće samo znanstvene za se zaiskao. Bilo je onda u knjižnici akade. do 15 hiljadah knjigah.

A ja sam za se u pomanjkanju novacah ipak malu knjižnicu od samih znanstvenih knjigah pribavio, na sledeći način: Sinovi od bogati roditeljah dobili su kad i kad od njih važne knjige, pak su jih meni dali za 2. do 3. jestvine koje smo u petku i subotu u večer dobili, kao s mastjom načinjene (*Kipfel*), perece (*Brezen*), (*Schmaren*)²³, (*Scheiterhaufen*)²⁴ obe sa (*Zweben*)²⁵ i (*Mandere*)²⁶ načinjeni. Tako sam dobio 2 diela Vega's²⁷ *Mathematik* od 12 for. vriednosti za 4. a *Kriegs Lexicon* dva diela za 3 jestvine, i tako više drugih.

U Akademiji bismo svi, koji nisu još prije bermani; svakom, koji nije krstno ime Franjo imao, bio je, dakle i meni, cesar Franjo kúm, a onim koji su to ime imali, bio je cesarević Ferdo²⁷. Oba su bili zastupani kroz Feldzeugmeistora Franju Kinsky, i taj dan dobilosmo jednu jestvinu (petu) više.

Prem da sam se ja u obće dobro učio, i u slikanju s prostom rukom se dobro uviežbao, mrzio sam na vojničku risariju od okolica i brdah (*Situations Zeichnung*) dok me moj susjed kod klupe Kron nenagovori, da se i u tomu uviežbam, budući da dobro prostom rukom slikam (*freie Handzeichnung*) pak će mi i to lahko od ruke ići, pak kad iz Akademije izidjem, da neću svom pukovniku nikakvo svoje dielo pokazati moći. Na to mi on poče jedno brdo praviti a ja za njim potez za potezom, te mi to tako dobro izpadne, da sam i tu struku obljužio, i počeo za mog budućeg pukovnika sve gradove nizozemski u manjini (*verkleinert*) praviti. Kad je moj profesor na koncu mieseca od mene moj plan zaiskao, nije mi vierovao, da je to moje dielo, i ja sam morao celo jedno brdo pred njim praviti, na što mi on mjesto dosadanjeg izraza: u risanju planova slab, dade mi od sele: vrlo dobro. Na to sam si plan od grada Pitten-a, 3 sata od Novog miesta i zemljovid Francuske zemlje po duljini i širini mjestah, koje je Vega u svojoj Matematiki naveo, sa potezama od duljine i širine napravio i ostalo iz drugih zemljovida pridodao. Kad je ta dva plana moj profesor u matematici Aufmesser od ukinutih Jezuitah amo za profesora uzet, vidio, oduzemi oba plana rekuć: I ja moram sviedočanstva imati da su se moji učinici što god naučili, pravite se drugo.

Bilo je u Akademiji jedan vrhovni i 12 drugih Otacah Pobožnikah (*Pater superior* i 12 *Piaristah*) od kojih su dva za prodiku a drugi za razne predmete nami profesori bili. Iz van ovih bili su i od civila i vojničkih častnikah profesori. Za nadzor imala je svaki razred po dva vojnička častnika i svaka satnija po jednog satnika. Kasnije smrti neumrlog Kinsky-a dobio je svaki razred po dva stražmestra od topnički i drugi pukovnijah, koji su iz za 6 godinah častniki (oficiri) postali. Jedan kapitan, koji je na novo

u Akademiju došao, je svakomu od nas pedep-su koiu dao, kad je vidio da se u razredu smijemo, jer je uvijek mislio, da se mi njemu rugamo, a kasnije nebi se mogli boljeg častnika želiti.

Godine ... nagovoriše mene moj pukovnik 1^e banske pukovnije Jovan Nestor i ravnatelj c.k. graditeljstva Walther von Waltheim u Zagrebu, da se ja za izspit iz graditeljstva javim, nebili kapitan od graditeljstva u 1. banskoj pukovniji postao, koje je mjesto onda prazno bilo. Ja si naručim: Sax Bau-Technologie, Schemerl's Strassen = i Wasserbau pak njih samo jedmput i s pažnjom pročita (u Akademiji nisam to učio, jer sam prije reda iz nje izstupio, ali sam uvijek kod gradjevinah namiešćen bio, gdje sam se sa svim tvorbeno ili praktički uviežbao) pak se javim za izpit, koga sam u nazočnosti pukovnika u miru Schmidta, ravnatelja graditeljstva Walthera i podravnatelja Minsingera i učinio, na koje ja od dvorskog vojnog savjeta (*Hofkriegsreth*) uma za kapitana od graditeljstva zabilježen bio. Sad je gosp. pukovnik predložio, da kapitan od graditeljstva Ivan Franković u mir ide, što on pak nije hteo, te se ta stvar u daljinu vukla, dok nedodje Ivan Menini kapitan graditeljstva slunjske pukovnije kao takav u 1^u bansku pukovniju, a u slunjsku bi namiešćen ravnatelj graditeljstva karlovačke pukovnije, koju su onda ubog štednje ukinuli. God. 1827 biaše kod 2^e banske pukovnije prazno mjesto i tamošnji pukovnik me saželi k sebi dobiti. Tu se dogodi na svomu oblazu Ban Ignac Giulaj²⁸ predsjednik dvorskog vojnog savjeta koj je mene od prije dobro poznao te reče pukovniku Nestoru da moju prošnju dan kasnije njegovog dolaza u Beč tamo dospjeti čine. Za osam dana dobio sam moju povelju kao kapitan graditeljstva ličke pukovnije, od koje je kap. gradit. Malinarić od Silbergranda k 27 banskoj pukovniji premiešćen bio, da tako

dvama pomoženo bude.

A budući, da sam baš onda na planimah za osušenje močvarah oko Gline radio, nehtiede me Nestor uma u Liku pustiti nego sam tekar... tamo prispio, gje od tamošnjeg pukovnika baš na najliepši način nebi primljen.

Sad je prvo moje dielo bilo, da sam iz van tekuće službe po noći do 11—12 satih sva oriašnja pisma pročitao i sebi izvadke pravio, i sva pisma skupa sastavio, koja su se jedne stvari tičala.

Za tim sam mislio, da kapitan graditeljstva, koji svojim zvanjem odgovarati hoće, mora se upoznati sa kamenjem, pieskom i zemljom, koja se u pukovniji nalazi. To je bila moja prva zbirka, koja je naravski prouzročila, da sam i rude počemši sa sumpornim šljunkom stao sabirati, jer je bilo takovih, da bi škoda bila njih kamo baciti.

Kasnje sam stao skupljati hrvatska imena od kamenja i travah, a gdje nebi znao, kako se latinski ili niemački zovu, metnuo sam kod tog imena osušenu travku s cviećem, pak sam načinio zapovied, koju je pukovnik Mijo Zajatišik podpisao i u svemu meni na ruku išao, da svaki lugar iz njemu na pregled predatoj šumi od svakog u njoj se nalazećih drvljah po tri okrugla komada od 9. palacah duljine i 2. palca debljine s korom meni predade, koje sam jedan dio za graditeljnu, drugi za šumarsku, a treći za moju vlastitu sbirku opredielio i svakomu drvetu njihovo hrvatsko ime zapisao. Moju sam sbirku narodnom muzeju dao, ali su nju oko god. 1861. valjda u peć bacili. Za tim sam počeo svakojake izraze naravske, tehničke, i geografičke sakupljati, pak onda stare knjige i rukopise.

Znanstvu starinah me je od mladosti zanimalo ali sam njih tekar u Liki počeo skupljati, kad sam čuo, da iz stari mačevah ribeže i čavle kuju, a miedene i srebrne u Zadru prodaju, a pri-

je nego njih tamo nose pokvare.

Kao referent bila je moja dužnost, stari nadjeni novac skupljati i od vremena do vremena u Beč slati. Jednoč sam oko 70 kom. medju kojima je moji vlastiti 26 kom. bilo, u Beč poslao, od ovih su 4 kom. zaustavili i 1 for. za njih platili, a druge su natrag poslali. To je bio početak moje novčane sbirke, koju sam do preko 3000 dotjerao i koje se sad u Muzeju nalaze.

Sve pukovnije dobili su iz Beča zapovied, da od onih kamenah, koji su za kipotvorine prikladne i svojih okružja po jedan komad od veličine jedne šake u Beč šalju. Sad me vojnički povierenik nagovori, da ja ne samo od kameenje nego i od rudah, kojih sam sakupio u Beč šaljem, da nam naznače prava imena. Pa sam sad izabrao od sviuh kamenjah i rudah po jedan komadić i dodao svakom svoj broj, ali sam u opisu ludo stavio i imena od rudah koja sam mislio da su prava, i dodao k tomu: Budući, da se u pukovniji nitko nenalazi, koji bi mogao prava imena kod svake rude zapisati, za to su se ona samo po izgledu i mišljenju od nevjestakah imenovali, ali da pukovnija želi, da se sa svim upozna, što se njegovo okružju nalazi, za to moli, da bi se ta imena popravila i pukovniji po brojamah obznate. To je čuvar carskog Muzeja g. Partsch pregledao i na novo opisao, ali ujedno se porugljivo izrazio: Tako se zlato i srebro u sumporni šljunak pretvorio i t.d. To me je razsrdilo i od onog vremena nisam ništa više u Beč slao, već na svoju ruku sakupljivao. Gosp. Partsch je bio na putu u Dalmaciju, da tamo u Mlietu s rudarom g. Riegerom opiše, pak se u Zagreb s kapitanom ličkim Kecht-om sastane, i od njega čuvši da kod njegove lovinacke satnije dosta Meteora se nadju. Za to je Partsch na svom povratku iz Dalmacije kroz Liku išao, i na pitanje gdje su ti meteori dobi za odgovor: to je bila samo šala. Tako niemac

niemca prevari, i kroz to nastane Partschova mrznja na svu Liku.

Jedan lovački kapitan Fuhrmoser čuo je za moju sbirku, pošaljemi jednu četverouglastu li-epo uređenu i napunjenu skatulju, i akoprem nism za to volju imao, i tak sam od sad kukce i leptire hvatao i njemu na izmienu slao.

Do sad sam samo morske ljuštore iz Baga dobivao, ali se dogodi, da se morala god. ... med-ja ličko-dalmatinska obilaziti, u koju svrhu je od strane ličke pukovnije kapitan Mijo (Fred.) Juranić sa dotičnim lugarimah, podčasnikamah i starešinamah odredjen a od dalmatinske strane tajnik gubernijski Dragutin Kutšig, koji je svakojake ljuštore morske, i iz sladki vodah i na kopnu pobirao, te je mene, koji sam morao kod ovog sastanka kapitana Juranića u tom poslu uputiti, nagnuo, da sam i ja ljuštore po kopnu i sladkim vodamah počeo sakupljivati i s njim zbog promienje ljusturah u savez stupiti.

1. Auguste-Frédéric-Louis Viesse de Marmont, Duc de Raguse (1774—1852), francuski maršal, Napoleonov vojskovođa. Vojni zapovjednik Dalmacije god. 1806; vojvoda od Dubrovnika (Reguse) od god. 1807. God. 1808. ukinuo Dubrovačku republiku. Od god. 1809. do 1811. generalni guverner Ilirskih provincija sa sjedištem u Ljubljani. U Dalmaciji daje graditi ceste i brine se za kulturni razvitak Ilirskih provincija.
2. Matija Sabljar (Dubica, 22. II. 1786. — Zagreb, 1865.), kapetan u krajiškoj vojsci, umirovljen god. 1840., te kao takav živi na imanju Goljak kod Podsuseda, koje je kupio od Karla Jelačića i gdje je sagradio kuću i posadio vinograd i voćnjak. Od god. 1856. živi u Zagrebu. Vrlo zaslužan za početke Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu. (Hirc 1900: 270; ZZH 1925: 234).
3. Antun Sabljar (Dubica, 11. IV. 1788. — Ljubljana, 186?), kapetan, umirovljen kao začasni major. Živio je u Križevcima. Sabirao je minerale i školjke koje je kasnije obradivo S. Brusina. (Hirc 1896: 819; Hirc 1900. 279; ZZH 1925: 234).

4. Vinko Sabljar (Dubica, 30. VII 1798.) vrhovni nadzornik financijske straže. God. 1866. tiskao u Zagrebu *Miestopisni Rječnik kralj. Dalm., Hrv. i Slav.* (Hirc 1900: 270; ZZH 1925: 234).
5. Josip Kajetan Knežić (Petrijna, 15. II. 1786. — Senj, 15. IX. 1848.), znameniti hrvatski vojni graditelj cesta, mostova i vodovoda, regulator rijeka, isušivač močvara (ZZH 1925: 135).
6. Hanswurst — lakrdijaš
7. Federball — pernata lopta, badminton
8. Kreis mit Ballen — gadjanje cilja s loptom
9. Ballen mit Brettl — loptanje sa štopom
10. Kugelschiessen — gadjanje kugli
11. Kartouchen — fišeci
12. Schiesstreffen auf den Tuerkenkopf — gadjanje turske glave
13. Strickklettern — penjanje na užu
14. Grabenzwingen mit und ohne Stangen — preskakivanje jarka sa i bez motke
15. Wandzwingen mit und ohne Stangen — preskakivanje zida sa i bez motke
16. Einfacher Ballonziel — jednostavna balonska meta
17. Ballon mit Bracciera — balon s (? vrućim zrakom)
18. Trocco di terra — ?
19. Schiffahren am Teich — plovidba čamcem po jezeru
20. Schlittschuhlaufen — sklizanje
21. Franz Joseph grof Kinsky (Prag, 6. XII. 1739. — Beč, 9. VI. 1805.) značajni pedagog i autor vojnih, pedagoških i prirodoznanstvenih djela. Takodjer se istakao kao vojskovođa. U Bečkom Novom Mjestu podignut mu je god. 1833. na Terezijinom trgu spomenik od Johanna Schallera.
22. Car i kralj Franjo I. (II.) (1792.—1806—1835.), rođen 12. II. 1768., umro 2. III. 1835.
23. Schmarren — drobljenac, šmarn
24. Scheiterhaufen — Lomača. Kolač spremljen od peciva namočenog u mlijeko i u slojeve naslaganog sa marmeladom, groždjicama i mandulama te zapečen.
25. Zweben — groždjice
26. Manderln — bajam, mandule
27. Jurij barun Vega (Zagorica pri Vačah, 12. III. 1754. — Beč, 26. IX. 1802.) Artiljerijski časnik, vitez reda Marije Terezije, odličan stručnjak za balistiku, te vrhunski matematičar. Znamenite su njegove logaritamске tablice, koje su doživjele bezbroj izdanja.
28. Car i kralj Ferdinand I. (V.) (1835.—1848.), rođen u Beču 19. IV. 1793., umro u Pragu, 29. VI. 1875.
29. Ignjat grof Gyulay (+ Beč, 11. XI. 1831.) hrvatsko-dalmatinsko-slavonski ban (1806.—1831). Isprva podmaršal, za napoleonskog rata god. 1809. sprema ustanak u Hrvatskoj i obranu Kranjske, a god 1813. sudjeluje u »bici naroda« kod Leipziga kao *Feldzeugmeister* s hrvatskim jedinicama. God. 1823. general u Češkoj, poslije i u Beču, a od 1830. predsjednik dvorskog ratnog vijeća. Za njegova izbivanja iz Hrvatske zamjenjivali su ga zagrebački biskupi Maksimilijan Vrhovac i Aleksandar Alagović. Za njegova banovanja otkupljena Kulmerova palača i okolne zgrade radi uređenja Banskih dvora. Učitelj crtanja banove djece bio od god 1811. Ferdinand Georg Waldmueller (1793.—1865.), kasniji znameniti slikar bidermajerskog stila.

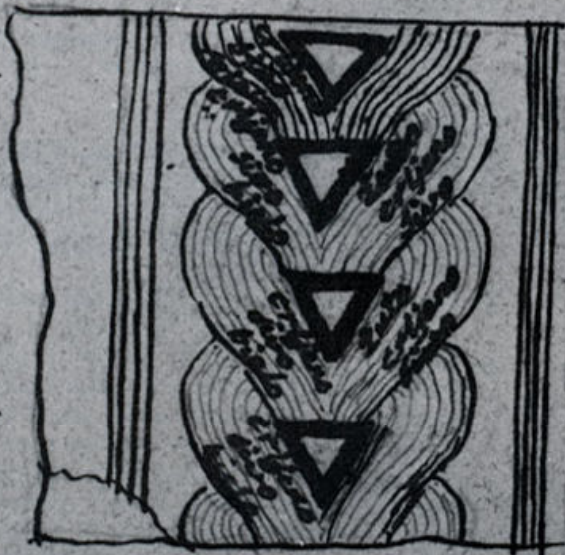
Risan.

Turci su iz Risona izagnati 1649.

Crkva hrišćanska kod ulazka u dvorišće
 crkveno 2 komada salidra (Mofnik) s obe
 strane vrata, nadjeni u zemlji, gje je stari
 Rhizonium bio.

14

✓ Česmin, du Jeshmin.